

ตัวอย่างอะไรจึงจะสามารถกอบกู้พระศาสนาและวงศณะกลับคืนมาได้ ไม่ถูกขายทอดตลาดแบบปลาเน่า ที่เรากำลังเป็นพ่อค้าประกาศขายท่านเสียเองอยู่เวลานี้

ขณะที่ท่านกำลังปลอบโยนและขู่เชือดตัวเองอยู่อย่างวุ่นวายนั้น เสือกก็แสดงอาการหัวเราะอยู่ด้วยเสียงกระหึ่มๆ และหยุดไปเป็นพักๆ รวากับจะเตือนให้ท่านได้สติยับยั้งตัวเอง ด้วยอุบายแห่งธรรมที่กำลังคิดค้นอยู่อย่างซุ่มนุญและเอาจริงเอาจังในเวลานั้น ยังไม่ยอมหนีไปไหนง่าย ๆ ลำดับต่อมาท่านระลึกสติได้ มีอุบายขึ้นมาในเวลานั้นว่า สัตว์ก็ดี เสือกก็ดี คนก็ดี เราก็ดี ในธรรมท่านก็สอนไว้แล้วว่า เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน ทั้งสิ้นไม่มียกเว้น แม้เสือกตัวกำลังคำรามเรา และเราผู้กำลังกลัวเสือกจนจะเป็นบ้าอยู่เวลานี้ เมื่อต่างก็มีความเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันเช่นนี้ เราจะกลัวหาประโยชน์อะไร เรากลัวก็ต้องตาย ไม่กลัวก็ต้องตาย เมื่อถึงเวลาแล้วไม่มีสัตว์ตัวใดหลีกเลี่ยงไปได้

เรามานำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่นี้ก็ไม่มีเจตนาคิดอิจฉาเบียดเบียนใคร ถ้าเสือกตัวนี้ต้องการเลือดเนื้อของเราไปทำประโยชน์ เพื่อประทังชีวิตของมันพอสืบต่ออายุไปเป็นวัน ๆ เราควรยินดียกให้เป็นทานแก่มันไป ยังจะดีกว่ามามัวยืนหวงซากผิบบอกอยู่จนตัวสิ้นยังไม่ยอมยกให้มันเลยเป็นไหน ๆ นักบวชคือนักเสียสละมิใช่หนักหึงหวงหวงชีวิตจนนำอภัยขายตัวและพระศาสนา เราเกิดมาแต่เล็กจนถึงวันนี้เคยเอาเนื้อหนังมังสาของสัตว์ทั้งหลาย ที่ธรรมท่านสอนไว้ว่าเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มาเป็นอาหารจนใหญ่โตมาขนาดนี้ แทบหยิกข่วนไม่รู้จักเจ็บเพราะเนื้อหนังของสัตว์ทั้งหลายหุ้มห่ออยู่รอบตัว บทเวลาจะควรยอมสละเนื้อหนังของตัวเพื่อเป็นทานแก่เสือกเพียงตัวเดียว ทำไมจึงเหนียวแน่นแก่คนผู้ตระหนี่หึงหวงนักล่ะ มิหนำยังหวงจนตัวสิ้นชนิดกะจะไม่ออกบอกไม่ยอมเชื่อฟังธรรมเสียอีกด้วย ไม่เป็นการบวชมาเพื่อเห็นแก่ตัวเพราะกลัวกิเลสตัวอุบาทว์จนไม่มองเห็นใคร ๆ ในโลกไปแล้วหรือ

ถ้าเชื่อกิเลสยิ่งกว่าธรรม จงยื่นตัวสิ้นเผื่อร่างแห่งกองทุกข์อยู่ที่นี้ ถ้าเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า จงสละเลือดเนื้อให้เสือกเอาไปเป็นอาหารพอมิลมหายใจสืบชีวิตของมันต่อไป เตี้ยวนี้อย่าชักช้า ว่าอย่างไร จะไปตามธรรมหรือจะโดดลงหลุมอุบาทว์แห่งความตระหนี่รีบตัดสินใจ อย่าให้เสียเวลาของเสือกที่กำลังรอฟังนักบวชอันเป็นเพศแห่งบุคคลผู้เสียสละ จะประกาศความอาภัพออกมาด้วยปัญญาที่ใคร่ครวญดีแล้วว่า “จะให้หรือจะหวง”

นับแต่สงครามอันเข้มข้นระหว่างเสือกกับท่านกำลังเป็นไปอยู่ ซึ่งต่างฝ่ายต่างไม่ยอมลดราวาศอกให้แก่กันเป็นเวลาชั่วโมงเศษ ๆ ท่านองค์นั้นจึงตัดสินใจลงได้ด้วยความเห็นภัยในความหึงหวงแห่งชีวิต กลับเป็นใจที่กล้าหาญและเต็มเปี่ยมด้วยเมตตาสงสารเสือกตัวนั้น เป็นกำลัง โดยถือธรรมบวชว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดสิ้น เป็นหลักใจ มองเห็นภาพเสือกตัวกำลังเป็นศัตรูกลายเป็นภาพแห่งมิตรอย่างสนิทใจ คิด

อยากถูบล้อล้วยวะของมันเล่น ด้วยความรักสงสารและสนิทสนมในใจจริง ๆ จึงก้าวออกจากทางจกรม ถือเอาโคมไฟที่แขวนอยู่ข้างทาง เดินตรงไปที่เสืออยู่ทันทีพร้อมด้วยจิตใจที่อ่อนโยนด้วยความเมตตา พอไปถึงที่ที่เข้าใจว่าเสืออยู่ แต่ไม่ปรากฏมีเสืออยู่ที่นั่นเลย จึงเดินตามหาเสือด่วนนั้นทั่วทั้งป่าแถบบริเวณนั้น ขณะที่เดินตามหาเสือด้วยความกล้าหาญและใจอ่อนโยนด้วยเมตตา นั้น ก็ไม่เห็นเสือด่วนนั้นอีกเลย เสือกก็ไม่ทราบว่าจะหายไปไหนอย่างลึกลับ

ขณะที่เดินตามหาเสือไม่พบจนอ่อนใจนั้น มีอะไรผุดขึ้นภายในใจราวกับคนมาเตือนว่า จะตามหามันทำไมกัน ความรู้กับความหลงก็ตกอยู่กับเราคนเดียว มิได้อยู่กับสัตว์กับเสือด่วนไหน ความกลัวตายถึงกับจะเป็นบ้าไปในขณะนั้นก็คือความหลงของผู้เดียว ความรู้ว่าธรรมท่านสอนไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งสิ้น ถึงกับสละความหึงหวงเสียได้ กลายเป็นคนมีเมตตาจิตอ่อนโยนต่อเพื่อนร่วมโลกก็เป็นความรู้ของตัวผู้เดียว ทั้งสองประโยชน์มิได้เป็นสมบัติของใคร แต่เป็นสมบัติของตนโดยเฉพาะ แล้วจะเที่ยวหาอะไรอีก เมื่อรู้ก็ควรมีสติอยู่กับผู้รู้ เพียรไปกับผู้รู้ จัดว่าเป็นความถูกต้องดีงามแล้ว จะไปตามเอาอะไรกับสัตว์กับเสือให้กลายเป็นความเห็นผิดไปอีกเล่า พอความรู้ผุดขึ้นเตือนจบลง ก็กลับได้สติขึ้นมาทันที

ท่านว่าขณะที่กำลังเดินไปหาเสือด่วนนั้น เป็นความแน่ใจว่าเสือเป็นมิตรกับตนอย่างสนิท สามารถจะถูบล้อล้วยวะและอวัยวะต่าง ๆ ของมันได้อย่างเต็มมือโดยมิได้นึกคิดว่ามันจะทำอะไรตนได้เลย แต่ความจริงจะเป็นอย่างไรไม่ทราบได้ จากนั้นก็กลับมาเดินจกรมอย่างสบายหายห่วง ไม่มีความหวาดกลัวเหลืออยู่เลย เสียงเสือที่คำรามและหยุดไปเป็นพัก ๆ นั้นก็หายไปทันที ไม่มาปรากฏอีกเลยทั้งในคืนวันนั้นและคืนต่อ ๆ ไป จนท่านหนีจากที่นั้น ท่านว่าน่าอัศจรรย์ที่จิตกลัวแทบตั้งตัวไม่อยู่และจวนจะเป็นบ้าในขณะนั้นอยู่แล้ว แต่พอถูกขู่เข็ญทรมาณด้วยอุบายต่าง ๆ กลับเป็นจิตที่กล้าหาญขึ้นมา สามารถสละเลือดเนื้อชีวิตจิตใจพลีต่อเสือได้ โดยไม่มีความสะทกสะท้านหวั่นไหวและอาลัยเสียตายเลย

นับแต่วันนั้นมา เวลาเดินจกรมหรือนั่งภาวนา ถ้าจิตไม่ยอมสงบง่าย ใจคิดอยากให้เสือด่วนมาและกระหึ่มให้ฟังบ่อย ๆ จิตจะได้มีความตื่นตัว อย่างน้อยก็ได้รับความสงบมากกว่านั้นก็เป็นที่ใจมีเมตตาอ่อนโยนและเป็นสุขไปกับสัตว์กับเสือ เพราะขณะที่ใจพลิกไปกับเสียงสัตว์ต่าง ๆ มีเสือเป็นต้น รู้สึกเป็นสุขอย่างละเอียดที่บอกไม่ถูก

ขออภัยลืมประโยคที่อะไรผุดขึ้นในใจท่านขณะที่เดินตามหาเสือ ยังเก็บไม่หมด จำต้องวกเวียนมาอีก ท่านว่าอะไรผุดขึ้นมาว่า ความเมตตาที่แสดงเป็นความอ่อนโยนนั่นแล เป็นความสนิทสนมกับสัตว์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นศัตรูและทั่ว ๆ ไป ตลอดมนุษยมนา เทวดาอินทร์พรหมมยักษ์ทั่วไตรโลกธาตุ ไม่มีอะไรเป็นศัตรูในเวลานั้น ใจของ

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นใจที่เต็มไปด้วยเมตตาในสัตว์ไม่มีประมาณ อย่างนั้นแล ผู้มีเมตตา หลับแลตื่นยอมเป็นสุข สิ่งที่เกิดขึ้นในเวลานั้น เหมือนเป็นโอวาทสั่งสอนเราคนเดียว ปรากฏแว่วๆ ขึ้นมาในจิต ฟังได้คนเดียว รู้ได้คนเดียว ชัดถ้อยชัดคำ และเกิดขึ้นมากมาย แต่จำไม่ได้ทุกประโยค ยังรู้สึกเสียดายอยู่ไม่หายดังนี้

การอยู่ป่าอยู่เขาซึ่งเป็นที่เปลี่ยวๆ สำหรับผู้มุ่งต่อธรรมอย่างยิ่งย่อมเกิดประโยชน์ผิดธรรมดาอยู่มาก ดังท่านอาจารย์องค์นี้เล่าตอนจิตอ่อนโยนกับสัตว์เสือต่างๆ ไม่มีประมาณ คิดอยากไปลูบคลำหลังและอวัยวะต่างๆ ของมันเล่นด้วยความสงสารนั้น ผู้เขียนเชื่ออย่างเต็มใจเพราะเคยได้ประสบมากับตัวเอง ขณะที่เกิดความกลัวมาก ๆ จนแทบตั้งตัวไม่อยู่ ได้พยายามใช้อุบายวิธีฝึกทรมานตนเช่นเดียวกับท่าน จนจิตหายพยศ ปรากฏเป็นความอาจหาญและอ่อนโยนด้วยเมตตาขึ้นมา สามารถเดินเข้าหาศัตรูทุกชนิดได้โดยไม่มี ความหวั่นเกรงใดๆ เลย พอได้ยันท่านเล่าให้ฟัง ใจจึงรู้สึกซึ่งในความเป็นของท่านทันทีว่า ยังมีผู้ทำแบบป่าๆ เกือบๆ เช่นเราอยู่เหมือนกัน นึกว่าเป็นอะไรไปเฉพาะเราคนเดียว เพราะเป็นเรื่องที่พูดได้ยาก เนื่องจากเป็นเรื่องนอกบัญญัติแห่งความนึกคิดของคนทั่วไปที่จะคิดกัน

รุดงค์ ๑๓ แต่ละข้อมีความหมายในการปราบปรามกิเลสทุกประเภทได้อย่าง อัจฉริยะยากที่จะคาดให้ทั่วถึงได้ แต่ได้อธิบายไว้ในประวัติท่านพระอาจารย์มั่นพอสมควรแล้ว ในปฏิปทานี้จึงคิดว่าจะไม่ขออธิบายมากมายนัก ทั้งที่พระรุดงค์บรรดาที่เป็นศิษย์ท่านต่างดำเนินตามปฏิปทาสายของท่านเป็นประจำตลอดมา รุดงค์ ๑๓ ข้อที่ได้อธิบายไว้ในประวัติของท่านพระอาจารย์มั่น ปรากฏว่ามีดังนี้ถ้าจำไม่ลืม ข้ออยู่รูกุขมูลร่มไม้ บิณฑบาตเป็นวัตร ฉนฺในบาตร ฉนฺหนเดียวในวันหนึ่งๆ ถือผ้าบังสุกุล ข้อไม่รับอาหารที่ตามสั่งที่หลัง ที่อาจอธิบายซ้ำอีกบ้างก็เป็นเพียงเพิ่มเติมเล็กน้อย

พอเขียนรุดงค์นี้จบลง ไปปรึกษาหมู่เพื่อนว่าจะไม่เขียนซ้ำอีก เกรงว่าจะซ้ำกับที่เขียนไว้แล้วในประวัติท่านอาจารย์มั่น แต่โดยมากมีความเห็นว่าอยากให้อธิบายรุดงค์ข้อที่เคยเขียนในประวัติท่านอาจารย์แล้วซ้ำอีก ทั้งนี้ไม่แน่ใจว่าท่านผู้อ่านทั้งหลายอาจจะไม่ได้รับหนังสือประวัติท่านอาจารย์มั่นโดยทั่วถึงก็เป็นได้ จะไม่มีโอกาสทราบว่ารุดงค์วัตรมีความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมอย่างไรบ้าง เลยจำต้องอธิบายไว้ในที่นี้ซ้ำอีกเล็กน้อย ขอความกรุณาท่านที่เคยได้อ่านรุดงค์ในประวัติท่านพระอาจารย์มั่นมาแล้ว อย่าได้รำคาญ เพราะสำนวนซ้ำซาก โปรดคิดเสียว่าเพื่อนุเคราะห์ท่านที่ยังไม่เคยทราบเรื่องรุดงค์วัตร ๑๓ ข้อ จะพอมีทางทราบจากที่นี่บ้าง

รุดงค์ข้ออยู่รูกุขมูลคือร่มไม้นี้ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาก่อนรุดงค์ทั้งหลาย วันตรัสรู้ธรรมแดนโลกธาตุวันไหว้ทั่วไตรภพ ก็ตรัสรู้ได้ร่มไม้คือร่มพระศรีมหาโพธิ์ ที่พุทธ

บริษัทถือเป็นไม้ค้ำค้ำสิทธิ์ เป็นคู่เคียงพระศาสนาและพระศาสดามาจนทุกวันนี้ เวลาปรินิพพานก็ทรงนิพพานได้ร่มไม้ค้ำค้ำนี้ที่เรียกว่ารุกขมูลแห่งธาตุค้ำค้ำนี้ การอยู่ในกุฎิที่มุงที่บังมิดชิดปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ก็กับการอยู่ใต้ร่มไม้ มีความแตกต่างกันมาก ค้ำค้ำนี้จะทราบได้ชัดจากผู้ที่เคยอยู่ทั้งที่มุงที่บังคือกุฎิวินัย ทั้งเคยอยู่รุกขมูลคือร่มไม้เปลี่ยว ๆ มาแล้ว ใจจะรู้สึกและว่าเหวต่างกันมาก ยิ่งกุฎิในป่าเปลี่ยวและร่มไม้ในป่าเปลี่ยวที่เต็มไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานแล้ว จะเห็นได้ชัดว่าระหว่างกุฎิกับร่มไม้มีความแตกต่างกันอยู่มาก

ผู้ที่อยู่กุฎิในป่าเปลี่ยวจะสนุกนั่งสนุกรอนมากกว่าจะสนุกภาวนาเสียซ้ำ อย่างสบายหายระแวงต่าง ๆ ส่วนผู้ที่อยู่ใต้ร่มไม้ในป่าเปลี่ยวปราศจากเครื่องอารักขา หาดที่จะพอลบซ่อนนั่งนอนให้สบายมิได้ จำต้องระวังภัยอยู่ทุกอิริยาบถ สติกับจิตไม่มีเวลาจากกันเพราะกลัวจะเสียท่าเวลาเมื่ออันตราย ซึ่งอาจเกิดได้ทุกอิริยาบถ ความสุขทุกข์ของการอยู่ในที่ต่างกันนั้นรู้สึกต่างกันมาก ผู้ที่อยู่ใต้ร่มไม้จะเป็นทุกข์มากแทบทุกด้าน แต่ทางสมาธิภาวนาสำหรับผู้มุ่งต่อธรรมแล้ว ผู้อยู่รุกขมูลร่มไม้มีทางเจริญมากกว่า เพราะอยู่ในท่าแห่งความเพียรทุกอิริยาบถ นอกจากเวลาหลับเท่านั้น ความระวังรักษาสติไม่ให้พรากจากใจเนื่องจากความกลัวภัยเป็นเหตุ นั้น เป็นประโยชน์แห่งความเพียรที่จะยังจิตให้เจริญทางสมาธิปัญญาได้ไม่มีทางสงสัย

ดังนั้นการอยู่รุกขมูลในป่าเปลี่ยวของนักรบผู้กล้าตาย จึงเป็นเหมือนเข้าสู่แนวรบในอิริยาบถ แม้จิตที่ไม่เคยสงบ ไม่เคยรู้ว่าสมาธิเป็นอย่างไร ปัญญาเป็นอย่างไรหรือมรรคผลนิพพานเป็นอย่างไรก็ตาม เมื่อตั้งสติเข้าใกล้ซัดติดแนบกับใจ พยายามรักษาไม่ให้พลั้งเผลอ จะบริกรรมภาวนาด้วยธรรมบทต่าง ๆ ก็เป็นภาวนาขึ้นมาได้โดยถูกต้องด้วยสติ จะพิจารณาสภาวะธรรมเพื่อความเห็นแจ้งทางปัญญา ก็เป็นปัญญาขึ้นมาได้ด้วยสติเครื่องควบคุม สติจึงเป็นธรรมจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับกิจการต่าง ๆ ทั้งภายนอกภายใน

ผู้ที่อยู่ในที่เปลี่ยวมีรุกขมูลเป็นต้นเป็นที่บำเพ็ญ จึงมีโอกาสส่งเสริมความเพียรได้ดีกว่าที่ที่เห็นว่าปลอดภัยไว้กังวลทั้งหลายมีกุฎิเป็นต้น คุณสมบัติแห่งการอยู่รุกขมูลร่มไม้ทำให้ไม่มโนใจ มีสติอยู่กับตัว อันเป็นทางเจริญแห่งสมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานโดยลำดับ ไม่ชักช้าหรือมัวสงสัยอยู่เพราะความประมาทมโนใจ ผู้ที่เคยอยู่รุกขมูลในป่าเปลี่ยวมาจนเคยชินแล้ว ย่อมเป็นเหมือนผู้จัดเจนในสงครามไม่สะทกสะท้านต่อข้าศึก อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ ผิดกับผู้ไม่เคยฝึกหัดอยู่มาก

ท่านอาจารย์มั่นท่านสรรเสริญการอยู่รุกขมูลอย่างถึงใจ และติดปากติดใจท่านตลอดมาจนอวสานแห่งชีวิต และเคยพูดเป็นเชิงเตือนสติพระลูกศิษย์ทั้งหลายให้สำนึกตัวเกิดความสนใจในการอยู่รุกขมูลว่า พระเราถ้าอยากทราบเรื่องหยาบละเอียดของตัว

และเชื่อความสามารถของตนว่าเป็นพระปฏิบัติเต็มภูมิหรือไม่เพียงไร จงพากันไปอยู่ รุกขมูลร่มไม้ในป่าเปลี่ยว ที่เต็มไปด้วยสัตว์เสือเป็นสิ่งเตือนใจ และทดลอง ความสามารถอาจหาญหรือความซื่อสัตย์ไม่เป็นท่าของตัว จนรู้ความลึกตื้นแห่งความหมาย ของการอยู่รุกขมูลที่ทรงบัญญัติไว้ พอทราบความกลัวตามนิสัยดั้งเดิมและความกล้าที่เกิด จากความเพียรที่ตนชำระได้ ศิล สมาธิ ปัญญา ตลอดจนธรรมเบื้องสูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ย่อม เจริญขึ้นตามๆ กัน และรู้ประจักษ์ใจตัวเองเป็นระยะไป นั้นแลจะเห็นคุณของรุดงค์ข้อนี้ อย่างถึงใจ

พระพุทธเจ้าและสาวกท่านทรงถือและถือรุดงค์ข้อนี้ เป็นคู่กับชีวิตความเพียรไป ตลอดสายไม่ทรงละเลย เพราะเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้ตื่นตัวตื่นใจไม่ประมาทนิ่งนอน ความ เพียรด้านจิตใจท่านจึงเจริญและเจริญจนสุดขีดสุดแดน ไม่มีอะไรเทียบเท่าเสมอได้ในโลก ทั้งสาม จึงทรงบัญญัติไว้เพื่อเป็นกรุขหมายป้ายบอก รวากับท่านตรัสว่า นี่นะทางเดินเพื่อ พ้นภัยไร้ทุกข์ทั้งมวล เธอทั้งหลายมัวมุ่มง่ำมัวมัวมัวมัวอยู่ทำอะไรกัน สถานที่นี้มีใช้สถานที่ จุ่มง่ำมทรมสติปัญญา แต่เป็นสถานที่ฟื้นฟูสติปัญญาความเพียรทุกด้านให้แก่กล้าแหลม คม มา เราตถาคตจะพาไปไม่ชักช้า อย่ามัวพะรุงพะรังแบกภาระหนักโดยสำคัญว่าตนมี กำลังสามารถอยู่เลย เวลาคับขันจะไม่มีอะไรติดตัว รีบแสวงหาชัยสมรภูมิที่บำเพ็ญ เหมาะๆ มีรุกขมูลเป็นต้น จิตจะได้บรรลุนิพพานที่เข้ากับใจ ไร้กิเลสกองทุกข์ทั้งหลาย เสียได้

สถานที่เช่นนี้แลตถาคตปราบปรามกิเลสทั้งมวลให้หมอบราบเสียได้ โนนต้นพระศรี มหาโพธิ์อย่างไรละ ที่เป็นเครื่องหมายมหาชัยของตถาคต ถ้าไม่เรียกว่ารุกขมูลควรจะ เรียกว่าอะไร สิทธัตถราชกุมารอุบัติตรัสเป็นพระพุทธเจ้าที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นแล พวกเธอยังจะสงสัยและจะไปแสวงหาธรรมที่ไหนกันอีก ถ้าไม่หาตั้งที่ตถาคตพาหาพารู้นี้ สถานที่เช่นนี้แลคือที่อันศักดิ์สิทธิ์ของผู้เห็นภัย จะพากันหลงมกมายไปหาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ ไหนกัน ความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเราเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งเหนือสิ่ง ใดๆ จงพากันค้นหาให้เจอและค้นลงที่ใจนี้ โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเป็นสนามขุด ค้นดังนี้

ท่านพระอาจารย์มั่นแสดงที่ไหน รู้สึกถึงใจดังที่เขียนผ่านมานี้ เพราะเป็นโอวาทที่ ออกจากความรู้จริงเห็นจริงของท่านจริง ๆ ไม่มีที่น่าสงสัยว่าข้อปฏิบัติมรรคผลนิพพานจะมี อยู่ในที่อื่นใด นอกไปจากข้อปฏิบัติของผู้บำเพ็ญด้วยสามมีจิกรมเลย ยิ่งฟังต่อหน้าท่าน แสดงด้วยแล้ว รวากับท่านถอดมรรคผลนิพพานออกมาจากใจ ให้คณะศิษย์ผู้ตาบอดลูป คลำกันพอให้เสียตาย แล้วท่านก็เก็บไว้ที่เดิมเสีย คือขณะท่านแสดงก็เหมือนท่านหยิบยก ออกมาให้ดู พอจบการแสดงก็เหมือนท่านเก็บไว้ที่เดิมคือที่ใจท่านเสีย ขณะฟังเหมือนจะ

พากันเหาะเหินเดินเมฆไปทางอากาศ พอฟังจบแล้วเหมือนคนตาบอด ต่างลูบคลำแต่หาทางไปไม่ได้ อันนั้นก็สงสัยอันนี้ก็สงสัย อันนั้นก็เข้าใจว่าดี อันนั้นก็เข้าใจว่าเลิศจึงเอาทั้งเปลือกทั้งกระพี้ทั้งรากแก้วรากฝอย ซึ่งทำประโยชน์อะไรไม่ได้มันแล พอปลง อนิจจัง ทุกข์ อนตตา เราตี ๆ นี้เอง

การอยู่รุกรขมูลนี้ท่านอาจารย์ท่านว่า ท่านเคยได้รับประโยชน์ประทับใจเรื่อยมา จึงชอบอยู่ในสถานที่เช่นนั้นไม่จีตจาง การอยู่ปราศจากที่มุ่งที่บังอันเป็นเครื่องป้องกันอันตราย จิตใจต้องหวาดระแวงแน่นอน ยิ่งตกกลางคืน ถ้าเป็นคนซี้ซลาดมองเห็นอะไรต้องเหมียวว่าเป็นเสือไปหมด บางรายที่มีนิสัยซี้กลัว ตอนกลางวันต้องสังเกตพุ่มไม้ข้างบริเวณที่อยู่ไว้อย่างรอบคอบ เพื่อสังเกตง่ายในเวลากลางคืน ไม่เช่นนั้นพุ่มไม้ที่อยู่รอบๆ บริเวณที่พักนั้นก็กลายเป็นเสือขึ้นในมโนภาพความสำคัญ และหลอกหลอนตลอดคืนไม่เป็นอันอยู่หลับนอนและภาวนาได้ ผู้ที่อยู่รุกรขมูลมีความระมัดระวังผิดกับผู้อยู่ในที่มุ่งที่บังอยู่มาก ทั้งด้านอิริยาบถเกี่ยวกับความเป็นอยู่หลับนอนและด้านสมาธิภาวนา ฉะนั้นจิตจึงมักก้าวไปเร็วกว่ากัน

ทั้งนี้มิได้มีใครบังคับท่านให้จำต้องทำ แต่เป็นความสมัครใจของแต่ละท่านจะหาอุบายฝึกกรรมตนเองเป็นรายๆ ไป บางครั้งขณะท่านนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่ในมุ้งได้ร่มไม้ที่เรียกว่ารุกรขมูล เสือยังแอบด้อมเข้ามาดูท่านอย่างเงิบๆ จนถึงที่อยู่ก็ยังมี พอทราบว่าเป็นคนแล้วก็รีบถอยห่างออกไปไม่มาเกี่ยวข้องกับอีกเลย ที่มันแอบเข้ามาดูนั้น เข้าใจว่ามันคงสงสัยเพราะไม่เคยเห็นมาก่อน แต่เสือบางตัวรู้สึกจะมีเจตนาซ่อนเร้นพิกลที่ไม่น่าไว้วางใจแฝงอยู่ด้วย จะทราบได้ขณะที่พระท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ที่มืดๆ ไม่จุดไฟ มันยังแอบด้อมเข้ามาจนถึงที่สุดทางเดินจงกรม ห่างกันประมาณเศษเท่านั้น และหมอบราบดูอยู่ที่นั่นไม่ยอมหนีไปไหน จนพระท่านได้ยินเสียงนิดๆ ผิดสังเกตธรรมดา ฉายไฟไปดูก็เห็นมันโดดออกไปจากที่นั่นทันที แต่วันหลังไม่เห็นมันกลับมาอีก ที่กล่าวนี้หมายถึงเสือโคร่งใหญ่ลายพาดกลอน ตัวขนาดเท่าม้าแข่งเราตี ๆ นี้เอง มิใช่เสือดาวซึ่งเป็นสัตว์ชอบแอบหากินสุนัขกับคนทั่วไปเที่ยวป่า ตามนิสัยของสัตว์ชนิดนั้นที่เคยหากินกับคน

การอยู่รุกรขมูลของพระธุดงค์ผู้เป็นเจ้าของเรื่องต่างๆ ที่นำหวาดกลัวซึ่งนำมาลงเพียงเล็กน้อยนี้ ถ้านี้กวาดภาพเปลี่ยนให้ท่านที่อยู่รุกรขมูลและเรื่องที่ท่านประสบมา กลายมาเป็นเรื่องของเราเข้าบ้าง ท่านผู้อ่านจะมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ถ้าทนได้และทรมาณได้จนกลายเป็นเจ้าของประวัติอันดีงามได้ก็นับว่าดี เป็นคติแก่อนุชนได้ยึดเป็นหลักใจต่อไป เพื่อทนไม่ได้ทรมาณไม่ลงปลงไม่ตก นำกลัวจะเป็นประวัติที่ขายหน้าตัวเองและหมู่คณะตลอดพระศาสนาอันเป็นหัวใจของชาวพุทธให้มัวหมอง ชนิดไม่มีอะไรมาลบล้างให้หายได้ตลอดกาลนาน และกลายเป็นบุคคลที่มีปมด้อย วงกรรมฐานที่มีปมด้อย และพระศาสนาที่มีปม

ด้อยตลอดไป เพราะอาศัยเราคนไม่เป็นท่าเพียงคนเดียว พาให้สิ่งที่มีคุณค่าไม่มีประมาณ ทั้งหลายเสียไปด้วย

เพียงนี้กวาดภาพทดลองดูขณะเดียวก็พอทำให้ทราบได้ว่า ท่านที่อุตสาหะพยายาม ตระเกียกตะกายด้วยวิธีนั้นแต่ชั้นเริ่มแรกชีวิตแห่งรัฐธรรมนูญฐาน จนสามารถตั้งรากฐาน มั่นคงในธรรมทั้งหลายได้ เพราะความเดชะตายนั้น จะเป็นความลำบากกายทรมาณใจมาก เพียงไร ซึ่งยากจะมีผู้กล้าเสียสละอย่างท่านได้ในวงมนุษย์ผู้เห็นแก่ตัวกลัวทุกข์มากกว่า ธรรมเครื่องนำออก การอยู่ปราศจากที่มุ่งที่บังโดยประการทั้งปวงนั้น ย่อมเป็นเครื่องส่อให้เห็นแล้วว่า เป็นนักเสียสละทุกอย่างไม่อาลัยเสียตาย จะตายไปเพราะเหตุใดก็ยอมให้เป็นไปตามคติธรรมตา ไม่คัดค้านต้านทานด้วยวิธีเห็นแก่ตัว จะอดอยากขาดแคลนปัจจัยสี่ที่โลกอาศัยและถือกันเป็นสำคัญ ก็ยอมอดโดยธรรม ไม่แสดงความอึดอัดขัดใจอันเป็นทาง ส่งเสริมทุกข์ให้มากมูน จะเป็นทุกข์ทรมาณเพราะความเพียรกล้าก็ยอมทน เพราะอยากพ้นทุกข์ด้วยความเพียรนั้น ๆ แม้สัตว์เสื่อตัวหิวโหยอาหารจะมากัดและคาบเอาไปกิน ก็ยอมสละให้มันด้วยความเป็นนักบวชและนักเสียสละอย่างพร้อมมูลอยู่แล้วภายในใจไม่มีอะไร ขัดข้องหึงหวง

การเสียสละทุกอย่างเพื่อธรรมดวงเลิศ เป็นความอยู่สบายในที่ทุกสถาน แม้ชีวิตของผู้อยู่รุกรมถูกร่มไม้ด้วยความเสียสละ จะไม่มีความหมายสำหรับคนทั่วไป แต่ใจกลับมีความหมายในธรรมอันมีค่ามาก ฉะนั้นแทนที่ชีวิตร่างกายท่านจะหมดความหมายไปตามความเสกสรรของโลกทั่ว ๆ ไป แต่กลับเป็นสิ่งที่มีความหมายแก่ผู้สละได้ พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นความสำคัญแห่งคุณค่าในจุดนี้ว่า เป็นธรรมเครื่องปราบปรามกิเลสภายในใจ สัตว์โลกได้เป็นอย่างดี จึงทรงบัญญัติเป็นแนวทางไว้ โลกจะได้ดำเนินตาม และเพื่อท่านผู้มีใจเป็นนักรบเพื่อการอยู่จบพรหมจรรย์ ประสงค์ธรรมข้อนี้เป็นยานพาหนะขับขี่ข้ามโลก สงสาร จะไต่ยัดเป็นหลักชัยในการออกสงคราม ตามเสด็จให้ทันพระองค์โดยไม่ชักช้าเนิ่นนาน

เพราะธรรมข้อนี้เป็นเครื่องปลุกใจ ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความอาจหาญต่อแดนพันทุกข์ ไม่มีทางสงสัย โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมชนิดต่าง ๆ เป็นเครื่องเตือนใจให้ระคองความเพียรด้วยความสม่ำเสมอ จนถึงจุดที่มุ่งหมายได้โดยไม่มีอุปสรรค ดังที่อธิบายมาพอเป็นแนวทางเล็กน้อยแก่ท่านผู้สนใจจะได้นำไปเทียบเคียง ระหว่างท่านกับเราซึ่งหวังความเจริญด้วยกัน จะควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง พอมีทางเล็ดลอดปลอดภัยที่ควรเป็นได้ ไม่นั่งนอนคอยรับทุกข์น้อยใหญ่จากการกระทำของจิตผู้เป็นตัวการ ซึ่งมีนิสัยชอบในสิ่งที่เลเยชอบเขตประจำตน ธรรมข้อนี้แม้จะเรียกว่าเป็นหัวใจกรรมฐานข้อหนึ่งก็ไม่น่าจะผิด เพราะพระอุดมกรรมฐานผู้มุ่งต่ออรหัตต่อธรรมจริง ๆ ท่านชอบปฏิบัติธรรมข้อนี้แทบทั้งนั้น ผู้เขียน

เองแม้จะไม่มีความรู้ความฉลาดอะไรเลย แต่หัวใจมีก็อดจะชอบธรรมข้อนี้ไม่ได้ นอกจากจะเอื้อมไม่ถึงเท่านั้น จึงยอมสารภาพตนอย่างไม่อาย

จุดข้อบิณฑบาตเป็นวัตร การบิณฑบาตเป็นกิจจำเป็นของพระผู้บวชเป็นศากยบุตรพุทธชินโรส ปรากฏในพระพุทธานุศาสนาโดยทางเทศอย่างเปิดเผย ย่อมถือบิณฑบาตเป็นงานสำคัญประจำชีวิต ดังอนุศาสน์ท่านสอนไว้ ซึ่งมีทั้งข้อรุขมูล เสนาสนะและข้อบิณฑบาต ซึ่งเป็นเครื่องพร่ำสอนที่สำคัญหลังจากการอุปสมบทแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงสนพระทัย และทรงถือเป็นกิจจำเป็นประจำพระองค์ตลอดมาจนถึงวันเสด็จปรินิพพาน หากจะทรงดบังก็เป็นบางสมัยที่ไม่อาจทรงปฏิบัติได้ เช่น สมัยทรงจำพรรษาที่ป่าเลไลยก์กับช้างปาลิเลยยกะ เป็นต้น เพราะมิใช่แดนมนุษย์ที่ควรจะถวายความสะดวกแก่พระองค์ได้

การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรข้อหนึ่งที่ทำอันวยผลแก่ผู้บำเพ็ญ ให้ได้รับความสงบสุขทางใจ คือ เวลาเดินไปในละแวกบ้านก็เป็นการบำเพ็ญเพียรไปในตัวตลอดทั้งไปและกลับ เช่นเดียวกับเดินจงกรมอยู่ในสถานที่พัก หนึ่ง เป็นการเปลี่ยนอิริยาบถในเวลานั้น หนึ่ง ผู้บำเพ็ญทางปัญญาโดยสม่ำเสมอแล้ว เวลาเดินบิณฑบาตขณะที่ได้เห็นหรือได้ยินสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสทางทวาร ย่อมเป็นเครื่องเสริมปัญญาและถือเอาประโยชน์จากสิ่งนั้นๆ ได้โดยลำดับ หนึ่ง เพื่อตัดความเกียจคร้านประจำนิสัยมนุษย์ที่ชอบแต่ผลอย่างเดียว แต่ขี้เกียจทำเหตุซึ่งเป็นคู่ควรแก่กัน หนึ่ง เพื่อตัดทิฐิมานะ ที่เข้าใจว่าตนเป็นคนชั้นสูงออกจากตระกูลสูงและมั่นคงสมบูรณ์ทุกอย่าง แล้วจึงเกิดต่อการโคจรบิณฑบาตอันเป็นลักษณะคนเที่ยวขอทานทำเดียว

ได้อะไรมาจากบิณฑบาตก็ฉันพอยังอัตภาพให้เป็นไป ไม่พอกพูนส่งเสริมกำลังทางกายให้มาก อันเป็นข้อดีต่อความเพียรทางใจให้ก้าวไปได้ยาก การฉันหนเดียวก็ควรฉันพอประมาณ ไม่มากเกินไปจนท้องอืดเพื่อย่อยไม่ทัน เพราะเหลือกำลังของไฟในกองธาตุจะย่อยได้ ความอดความหิวถือเป็นเรื่องธรรมดาของผู้พิจารณาธรรมทั้งหลายเพื่อความสิ้นทุกข์โดยไม่เหลือ นอกจากฉันหนเดียวแล้วยังสังเกตอาหารอีกด้วยว่า อาหารชนิดใดเป็นคุณแก่ร่างกาย ไม่ทำให้ท้องเสียและเป็นคุณแก่จิต ภาวนาสะดวง จิตไม่มัวหมองเพราะพิษอาหารเข้าไปทำลาย

เช่น เผ็ดมากเกินไป เค็มมากเกินไป ซึ่งทำให้ออกร้อนภายในท้อง ก่อความกังวลแก่จิตใจไม่เป็นอันทำความเพียรได้สะดวก เพราะกายกับใจเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องกันและกระเทือนถึงกันได้เร็ว ท่านจึงสอนให้เลือกอาหารที่เป็นสัปปายะ ซึ่งเป็นคุณแก่ร่างกายและจิตใจถ้าพอเลือกได้ ถ้าเลือกไม่ได้แต่ทราบอยู่ว่าอาหารนี้ไม่เป็นสัปปายะก็งดเสียดีกว่า ฝืนฉันลงไปแล้วเกิดโทษแก่ร่างกาย ทำความทุกข์กังวลแก่จิตใจ ผู้ฉันหนเดียวมักทำความรู้สึกตัวได้ดี ไม่ฟุ้งเพื่อเห่อเหิมในรสอาหารชนิดต่างๆ

การอยู่รุกขมุรรมไม่ป็นวัตรกัถิ การบิณฑบาตป็นวัตรกัถิ การฉันหนเด็ยวป็นวัตรกัถิ สำหรับพระรุดงคกรรมฐาน ล้วนป็นอุบายวิธึฝึกทรมานกิเลสตัวพาตวงจิตดิ้นรนกวัดแกว่งให้ลัดกำลังลง ไม่ฮึ๊กเหิมล้าพองออกนอกกลุ่มอกทาง เหมือนม้าตัวพยศแหวกแนวจากสนามรบจะนั้น คุณสมบัติแห่งรุดงค์เหล่านี้ทำให้ร่างกายจิตใจเบา ฝึกหัดง่ายกว่าธรรมดา กายก็ไม่มีกำลังทับจิตใจได้มากเหมือนปล่อยให้ฉันตามต้องการ และฉันจับๆ จับๆ พร้าเพรื่ออันป็นการบำรุงมากไป ผิดกับลักษณะของพระรุดงคกรรมฐานผู้ศึษาอบรมเพรื่อรู้จักประมาณในทุกสิ่งทีเก็ยข้องกับตัว

ฉันในบาตรป็นวัตร ฉันในภาชนะเด็ยว นี้หมายถึงการฉันสำรวมในบาตร บรรดาอาหารคาวหวานต่างๆ นำเข้ารวมลงในบาตรใบเด็ยวทั้งสิ้น ไม่แบ่งแยกไว้ในภาชนะใดทีอยู่นอกบาตรอันป็นความมักมากเหลือเพรื่อ เสียศักดิ์ศรีของพระรุดงค์ผู้ตั้งตนอยู่ในความมักน้อยสันโดษซึ่งป็นความเหมาะสมดีแล้ว ไม่พะรุงพะรังทั้งการเตรียมฉันเตรียมนั่งเตรียมนอนต่างๆ คุณสมบัติทีเกิดจากการฉันในบาตรมีมากตามแต่กำลังสติปัญญาของแต่ละราย จะชุดคันชวนชวยขึ้นมาใช้สำหรับตัว

รุดงค์นี้มีอย่างต่ำ อย่างกลางและอย่างเย็ยม อย่างต่ำแม่นำอาหารลงรวมในบาตรแต่ก็แยกไว้คนละด้านได้ เช่น คาวอยู่ด้านหนึ่ง หวานอยู่ด้านหนึ่ง หรือมีอาหารชนิดทีควรกินได้ เช่น กล้วยป็นต้น กินไว้ไม่ให้คละเคล้ากัน อย่างกลางแม่นำอาหารรวมกันเช่นอย่างต่ำ แต่อาจแยกกันโดยปริยาย ไม่ผสมกันทีเด็ยว อย่างเย็ยม ไม่ว่าคาวหรือหวานนำเข้าผสมกัน ไม่ปรากฏว่าคาวกับหวานอยู่คนละด้านเลย ทำให้ผสมกันหมด ก่อนจะลงมือฉันก็รำพึงถึงปัจจเวกขณะก่อน คือ ปฏิสงขา โยนิโส ปิณฑปาต ปฏิเสวามิ ฯลฯ ป็นเครื่องพิจารณาโดยแยบคาย ในบรรดาอาหารชนิดต่างๆ ทีรวมกันอยู่ในทีแห่งเด็ยว ตามกำลังสติปัญญาทีมีอยู่ อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าหนึ่งนาที เพราะของดีทีจะเกิดจากการพิจารณาด้วยดีนั้น มีซ่อนเร้นอยู่ในอาหารผสมอย่างลึกลับ ทั้งจะได้เห็นตัวตณหา ทีคอยแอบแฝงมากับความหิวโหยอย่างไมคาคัดฝืนในวันหนึ่งแน่นอน

ตามปกติความหิวโหยของธาตุขันธ์ท่านมิได้จัดว่าป็นตณหา แต่ความหิวอันป็นตัวตณหาทีคอยแอบตามมากับธาตุขันธ์นั้นป็นความลึกลับอยู่มาก ยากจะเห็นและจับตัวมันได้ เพราะมันคอยกลบรอยและสอดแทรกไปกับธาตุขันธ์ทีกำลังหิวโหยในเวลานั้น จนมิได้สนใจว่า ความหิวของธาตุก็มีกิเลสประเภทบังเงาแฝงมาด้วย การพิจารณาก่อนฉันหรือกำลังฉันไปตามลำดับแห่งการฉัน จึงมีทางรู้เรื่องของกิเลสชนิดแอบแฝงนี้ได้ดี และเห็นคุณของ ปฏิสงขา โยนิโส ฯ ว่าป็นอาวุธเครื่องประหารกิเลสประเภทบังเงาได้อย่างดีเย็ยมแม็กิจนอกการในใดๆ ทีเก็ยข้องกับตนก็จะไม่ลืมธรรมบทนี้ จนกลายเป็นผู้มีธรรมบทนี้

ประจำใจอยู่ทุกอิริยาบถ การแยกแยะต่างๆ ทั้งชนิดอาหารและวิธีพิจารณาจะไม่ขออธิบายไว้มาก เกรงจะพินเผื่อเกินไป

รุดงค์ข้อถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรเป็นการตัดทอนกิเลสตัวยะเยอทะยานชอบสวยชอบงามได้ดี กิเลสชนิดนี้เป็นที่น่าเบื่อหน่ายในวงนักปราชญ์ทั้งหลาย แต่เป็นที่กระหึ่มลืมนิ้วตัวของพาลชนทั้งหลาย พระรุดงค์ที่ต้องการความสวยงามภายใน คือ ใจสะอาดผ่องใส จำต้องฝืนกิเลสตัวยะเยอทะยานราวกับจะเหาะเหินเดินเมฆไปทางอากาศนี้ เที้ยวเสาะแสวงหาผ้าบังสุกุลที่เขาทอดทิ้งไว้ตามป่าช้า หรือที่กองขยะของเศษเดนทั้งหลาย มาซักฟอกแล้วเย็บปะติดปะต่อเป็นสบงจีวรสังฆาฏิใช้สอยพอกปิดกาย และบำเพ็ญสมณธรรมไปตามสมณวิสัยอย่างหายกังวล ไม่คิดเป็นอารมณ์ห่วงใยผูกพันกับใครและสิ่งใด นอกไปจากธรรมที่กำลังขุดค้นบำเพ็ญอยู่

ผ้าบังสุกุลในสมัยนั้นรู้สึกจะเป็นผ้าที่ไร้คุณค่าและความหมายจริงๆ เช่น ผ้าพันศพ ผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง มิใช่ผ้าที่ศรัทธาตั้งใจถวายเป็นผ้าบังสุกุลดังที่เป็นอยู่ในเมืองเราทุกวันนี้ ผู้ที่สามารถซักผ้าชนิดนั้นได้ก็ต้องเป็นผู้ตั้งหน้าสละความนิยมจากทางโลกเปลี่ยนใจออกมาเป็นความมีคุณค่าและความมุ่งหมายในทางธรรม นับแต่ชีวิตอัตภาพร่างกายลมหายใจทุกส่วน มอบเป็น พุทธทาส ธรรมทาส สังฆทาส ด้วยความเทิดทูนโดยสิ้นเชิง การสลัดปัดทิ้งซึ่งความมีคุณค่าและความนิยมทั้งหลายที่นับถือกัน แทนที่จะเป็นผู้หมดคุณค่าและความนิยมดังที่เข้าใจกัน แต่ใจกลับมีคุณค่าขึ้นมาอย่างอัศจรรย์ผิดคาด เช่น พระพุทธเจ้าขณะที่สละราชสมบัติออกทรงผนวชที่เรียกว่าหมดคุณค่าแห่งความนิยมนับถือของโลกสมัยนั้น แต่ผลกลับปรากฏขึ้นอย่างผิดคาดหมาย คือได้เป็นศาสดาของโลกทั้งสามมาจนปัจจุบันนี้ ซึ่งหมดทางที่จะแย้งได้ รุดงค์วัตรที่เป็นเครื่องพร้าสอนพระให้ทำตนเป็นเหมือนผ้าขี้ริ้ว ก็มีความมุ่งหมายทำนองนั้นเหมือนกัน คือ เพื่อคุณค่าทางจิตใจ

รุดงค์ข้ออยู่ป่าเป็นวัตร การอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นธรรมเนียมของพระรุดงค์กรรมฐานที่เคยปฏิบัติกันมา ในสายตาของท่านอาจารย์มั่น ท่านถือปฏิบัติสำคัญข้อหนึ่งในบรรดา รุดงค์ทั้งหลาย รุดงค์ที่ท่านปฏิบัติกันมากมาเป็นประจำคือ ข้ออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่รุกขมูลร่มไม้เป็นวัตร ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ฉันทนเดียวเป็นวัตร ฉันทนบาตรเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร แต่มิได้ปฏิเสธศหบดีจีวรที่ท่านผู้มีศรัทธาถวาย สำหรับท่านอาจารย์มั่นท่านไม่รับครองจริงๆ จนอวสานสุดท้ายแห่งชีวิต ข้อนี้ไม่ค่อยมีท่านที่ยึดจากท่านได้ก็องค์ ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร ถือเนสัชชี คือไม่นอนเป็นคืนๆ ไป ตามแต่จะกำหนด ถือห้ามอาหารที่ตามส่งที่หลัง ฯลฯ

ข้อเหล่านี้ ท่านชอบปฏิบัติมากในสายท่านอาจารย์มั่น ส่วนข้ออื่นๆ นอกจากนี้ก็ปฏิบัติบ้างเป็นครั้งคราว แต่จะขอผ่านไป เพราะได้เคยอธิบายไว้ในประวัติท่านอาจารย์มั่น

บ้างแล้ว ท่านผู้ประสงค์อยากทราบโดยละเอียด โปรดดูหมวดชุดงศ์ ๑๓ ในธรรมวิภาคปริเฉท ๒ หากจะอธิบายบ้างก็ขอยกออกมาเป็นตอนๆ ที่เกี่ยวกับปฏิบัติของพระชุดงศ์แต่ละรายไป สำหรับสายท่านอาจารย์มั่น ท่านชอบปฏิบัติเป็นประจำมีตั้งที่ระบุมานี้ ส่วนชั้นวัตร ๑๔ มีเสนาสนวัตรเป็นต้น ก็จะไม่ขออธิบาย เพราะมีอยู่ในหนังสือทั่วไป หาได้ง่าย เช่น วินัยมุขเล่ม ๒ เป็นต้น ถ้าประสงค์อยากทราบก็กรุณาหาดูตามนั้น

พระกรรมฐานท่านปฏิบัติตามชุดงศ์ ๑๓ และชั้นวัตร ๑๔ นี้เป็นประจำ แม้จะมีปลีกย่อยออกไปบ้างก็อยู่ในหลักใหญ่ที่กล่าวแล้ว มิได้ปฏิบัตินอกกลุ่มนอกทางไปอื่น แต่การปฏิบัติและประสบเหตุการณ์นั้นมีแปลกต่างกันไปบ้างเป็นรายๆ ตามจริตนิสัยที่ไม่เหมือนกัน โดยมากรายที่ชอบอยู่ป่าอยู่เขาเป็นนิสัย มักจะประสบเหตุการณ์มากกว่าการอยู่ป่าธรรมดา แม้ท่านอาจารย์มั่นผู้เป็นต้นตระกูลของพระชุดงคกรรมฐานสายนี้ ก็ชอบอยู่ป่าอยู่ถ้ำอยู่เขาเป็นนิสัย และชอบสั่งสอนพระให้สนใจในการอยู่ป่าอยู่เขา มากกว่าจะสอนให้อยู่ในที่ธรรมดา ฉะนั้นการประสบเหตุการณ์ของพระผู้ชอบอยู่ป่าเปลี่ยวนั้นจึงมีมากและมีอยู่เสมอ เช่นเกี่ยวกับพวกภูตผี เทวดา อินทร์ พรหม นาค พวกสัตว์เลื้อยต่างๆ บ้าง พระสาวกอรหันต์มาเยี่ยมและอบรมสั่งสอนบ้าง

พูดมาถึงนี้ ก็จะขออาราธนาเรื่องพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นศิษย์ท่านอาจารย์มั่นมาลงบ้าง พอท่านผู้อ่านได้ขบคิดเล็กน้อย ที่ท่านมีประสบการณ์คล้ายคลึงกับท่านอาจารย์มั่น ว่า จะมีความจริงเพียงไรในความรู้สึกของพวกเรา ผู้เพียงอ่านเรื่องท่านผู้อื่นไปก่อน มิใช่เรื่องของตัวประสบการณ์เอง เมื่อถึงเวลาเราประสบบ้างถ้ามีความสามารถ จะมีความคิดความรู้สึกอย่างไรบ้าง จึงขอฝากข้อคิดไว้ พระเถระรูปนั้นปัจจุบันท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านชอบเที่ยวอยู่ในป่าในเขาเป็นนิสัย ไม่ชอบเกี่ยวข้องกับหมู่ชนพระเถระ ท่านเห็นประโยชน์ในการอยู่โดยลำพังในป่าในเขาลึก ทั้งเพื่อประโยชน์ตนเองและประโยชน์ผู้อื่นที่เป็นภูมิลึกลับ คือ พวกเทวบุตร เทวดา อินทร์ พรหม ภูตผี นาค อสุรกาย ต่างๆ

ภพภูมิเหล่านี้เป็นสัตว์ลึกลับในสายตามนุษย์ทั้งหลาย คล้ายกับไม่มีความหมายและไม่ได้อยู่ในโลกมนุษย์และในตัวในสามภพนี้เลย สัตว์พิเศษเหล่านี้อาราธนาท่าน ขอให้เห็นแก่พวกเขาที่มีความเชื่อกรรมตีชั่ว บุญบาป นรกสวรรค์ และนิพพาน เช่นเดียวกับมนุษย์ผู้เชื่อกรรมทั้งหลาย เป็นแต่ไม่สามารถแสดงตนและความคิดเห็นต่างๆ ให้โลกรู้เห็นได้อย่างเปิดเผยเหมือนโลกที่เปิดเผยทั้งหลายเท่านั้น นานๆ จะมีท่านที่มีสายตายาว คือ ความรู้พิเศษ ไม่อคติลำเอียงต่อสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย มาโปรดสักครั้ง

สัตว์พิเศษเหล่านี้ไม่อยากจะเกี่ยวกับมนุษย์หญิงชาย ผู้หยาบทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ค่อยมีความมาให้ภัยสัตว์โลกกันแทรกอยู่ในจิตเลย นอกจากมนุษย์ที่มีศีลธรรมในใจ แม้กายจะหยาบก็ถือว่าเป็นหลักธรรมชาติของผู้ที่อยู่ใต้กฎของกรรมจะยอมรับโดยทั่วกัน เทวดา

ทั้งหลายมิได้ถือมิได้รังเกียจ แต่มนุษย์จำพวกนี้มีน้อยมากและหาคบได้ยาก แม้เขาจะสามารถให้ความร่วมมือแก่เรา เพราะความดีของเขาที่สละเพื่อผู้อื่นด้วยวิธีต่างๆ แต่เขาก็ไม่สามารถรู้เรื่องและติดต่อกับเราโดยตรงได้ นอกจากความดีที่ประสานกันอยู่เท่านั้น

มนุษย์พวกนี้ทำความร่วมมือแก่โลกได้อย่างกว้างขวาง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่แจ้งแลที่ลับ ไม่มีกาลสถานที่ ไม่มีประมาณ แม้พวกภูตผีที่มีกรรมเบาพอประมาณ ก็ได้รับความเห็นจากมนุษย์จำพวกนี้แผ่ส่วนความดีให้เป็นประจำ พวกกายทิพย์พลอยอนุโมทนา กับเขาอยู่โดยสม่ำเสมอ ขอให้เขามีความเจริญรุ่งเรืองและทำประโยชน์แก่โลกได้นานๆ กว่าจะละโลกนี้ไปเสวยสมบัติอันมีค่าของตนๆ สำหรับพระเจ้าเป็นมนุษย์พิเศษ มีทั้งศีลทั้งธรรม งามทั้งใจ สว่างไสวด้วยความรู้และคุณธรรม นำเคารพเลื่อมใสมาก พวกข้าพเจ้าทั้งหลายขออาราธนาอยู่ที่นี้โปรดสัตว์ไปนานๆ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกผู้อภัพ ความมีภพภูมิตามสายตาของมนุษย์ทั้งหลาย จะได้พากันมาฟังโอวาทคำสั่งสอนแลเพิ่มพูนบุญญาบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป และเป็นปัจจัยแก่มรรคผลนิพพานอันเป็นธรรมสุดโลกดังนี้

ท่านแล้วว่า เวลาท่านพักอยู่ในภูเขาลึก โดยมากมีแต่พวกกายทิพย์มาเกี่ยวข้องทั้งใกล้ทั้งไกล ทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง ตลอดภาคและภูตผีทั้งหลายแทบไม่เว้นแต่ละคืน การทำความเพียรก็เป็นไปตามเวลามิได้หยุดหย่อน การพักผ่อนร่างกายก็สะดวกละสบาย การต้อนรับแขกก็กลับก็ได้หยุด วันคืนหนึ่งๆ ไม่ค่อยมีเวลาว่างอยู่เฉยๆ แต่เป็นความสะดวกละสบายที่อยู่กับผู้คนพระเถระมากๆ ซึ่งหาความสงบไม่ค่อยได้ขณะที่มาเกี่ยวข้องกัน ส่วนพวกกายทิพย์จะเป็นภูมิใดก็ตาม แม้มีมาเป็นจำนวนมากก็เป็นเหมือนไม่มี การแสดงธรรมก็เป็นมาจากใจล้วนๆ ไม่ได้ใช้กำลังกาย ขณะที่แสดงธรรมก็ไม่ปรากฏว่ากายมีในความรู้สึก มีแต่ความรู้กับธรรมที่สัมผัสกันออกมาเท่านั้น ความเหน็ดเหนื่อยไม่ปรากฏในเวลาแสดงธรรมให้พวกนี้ฟัง ขณะฟังธรรมจบลงรู้สึกมีความขี้มึนแจ่มใส และพร้อมกันสาธุการสามครั้ง เสียงสะท้อนไปทั่วโลกธาตุเช่นเดียวกับที่ท่านอาจารย์มั่นเคยเล่าให้ฟัง

การสนทนาธรรมก็มุ่งความรู้ความเข้าใจจริงๆ เช่นเดียวกับผู้เดินทางสายที่ตนยังไม่เคยเดิน กลัวผิดทาง ถ้ามองเขาด้วยความสนใจอยากรู้ทางจริงๆ ฉะนั้น บางพวกก็สนทนาด้วยภาษาใจธรรมดา แต่บางพวกสนทนาด้วยภาษาบาลีเหมือนพุทธพจน์ แต่ก็ทราบความหมายของบาลีนั้นๆ อันอยู่ในความหมายแห่งภาษาใจอันเดียวกัน ท่านแล้วว่าเวลาออกจากสมาธิแล้ว ท่านพยายามจดบาลีปัญหาที่เทวดาถามไว้มากมาย สมัยท่านอาจารย์มั่นยังมีชีวิตอยู่ ก็ไปเรียนถามให้ท่านแปลให้ฟัง

ท่านอาจารย์มั่นว่าบาลีเป็นศัพท์ตายตัวเวลาสู่โลกทั่วๆ ไป แต่บาลีที่พูดขึ้นมาก็ดี เทวดาถามก็ดี เป็นคำเฉพาะบุคคล กาล สถานที่ที่เท่านั้นจะนำออกไปใช้ทั่วไปย่อมไม่สะดวก แม้ได้ความชัดเจนตามที่แปลออกจากบาลีทั่วๆ ไปก็จริง แต่บาลีที่พูดขึ้นเฉพาะบุคคลใน

ความหมายก็มุ่งเฉพาะบุคคลนั้นเท่านั้น มักไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น แม้ผมแปลให้ท่านฟังได้ แต่ก็อาจไม่ตรงกับความหมายที่ท่านเข้าใจมากับบาลีนั้น ผมจึงไม่ยากแปล เพราะคำที่ผุดขึ้นมาจากใจจะเป็นคำบาลีก็ดี เป็นภาษาใจก็ดี เป็นคำห้ามหรือตักเตือนใดๆ ก็ดี ย่อมเข้าใจและแน่นอนเฉพาะผู้ นั้น ผู้อื่นจะแยกความหมายที่เกิดขึ้นเพื่อผู้ นั้นไปเป็นอื่น ย่อมขัดต่อความมุ่งหมายของธรรมซึ่งผุดขึ้นเพื่อผู้ นั้น

ผมพอเข้าใจธรรมที่ผุดขึ้นภายในทั้งเพื่อตนเองทั้งเพื่อเทวบุตรเทวดา และเพื่อผู้อื่นใดที่มาเกี่ยวข้องได้พอสมควร เพราะธรรมเหล่านี้เคยเกิดกับผมอยู่เสมอ แม้จะเรียกว่าเกิดคู่เคียงกับปฏิบัติสมาธิภาวนาโดยสม่ำเสมอก็ไม่ผิด นอกจากนั้นเวลาปกติธรรมดา ธรรมดังกล่าวยังเกิดได้ บางทีเดินจงกรมอยู่ก็เกิด นั่งอยู่ธรรมดาก็เกิด เดินไปบิณฑบาตก็เกิด ฉันทันทีอยู่ก็เกิด พุดคุยอยู่กับหมู่คณะพอหยุดพุดก็เกิด กำลังแสดงธรรมอยู่พอหยุดชั่วขณะเท่านั้นก็เกิด เกิดไม่เลือกกาลสถานที่และอิริยาบถ

ถ้าจะเรียกว่าเกิดประจำนิสัยก็ไม่ถนัดใจ เพราะแต่เริ่มแรกปฏิบัติที่ยังไม่รู้ภาษาภาษาอะไร ธรรมเหล่านี้ก็ไม่เห็นเกิด เพิ่งเริ่มเกิดบ้างก็เมื่อปฏิบัติพอรู้อะไรนิดๆ หน่อยๆ ขึ้นบ้าง จนจิตเป็นสมาธิและปัญญาเรื่อยมา ธรรมเหล่านี้ก็ค่อยๆ เกิดเป็นคู่เคียงกันมาตามกำลังของจิต จนตลอดปัจจุบันนี้ ธรรมเหล่านี้เกิดไม่มีประมาณ ทั้งไม่เลือกว่าอิริยาบถใดสถานที่ใด เกิดได้ทั้งนั้น แต่จะเกิดในอิริยาบถใดสถานที่ใดก็ตาม ย่อมถือเป็นธรรมเฉพาะตัว เข้าใจจำเพาะตัว ไม่คิดจะให้ใครแปลให้ฟัง นอกจากต้องการทราบความหมายจากผู้อื่นที่แปลจากธรรมบทนั้น เพื่อเทียบเคียงกับความเข้าใจของตนบ้างเท่านั้น จึงถามท่านผู้อื่นบ้างในบางครั้ง แต่มิได้ถามด้วยความอยากรู้เพราะตนไม่รู้ความหมายของธรรมบทนั้นมาก่อน

ที่ท่านเล่าให้ฟังผมเข้าใจดีทั้งหมดว่า เป็นธรรมจำเพาะตัวใครตัวเรา ฉะนั้น ผมจึงไม่ยากแปลให้ท่านฟัง แม้ผมจะเป็นอาจารย์ท่าน แต่สาระสำคัญที่ท่านจะพึงรู้พึงเข้าใจจากธรรมที่ผุดขึ้นกับท่าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าผมแปลให้ฟัง แล้วท่านก็ไม่แปลให้ฟังเสีย แต่เราก็มิได้ข้องใจสงสัยอะไรเลย ความจริงก็เป็นดังท่านพูดไม่มีผิด ผมยอมรับคำอย่างเทิดทูนไม่มีที่แย้ง

เทวดามาเยี่ยมฟังธรรมจากพระเถระรูปนี้เสมอ เช่นเดียวกับท่านอาจารย์มั่น

ท่านเล่าว่าเทวดามาเยี่ยมฟังธรรมท่านแต่ละครั้งมีจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง แต่ไม่มากเหมือนที่มาเยี่ยมฟังธรรมท่านพระอาจารย์มั่น บางครั้งมาในราว ๕๐-๖๐ บางครั้งราว ๑๐๐-๒๐๐ บางครั้งราว ๕๐๐-๖๐๐ บางครั้งก็เป็นพันๆ แต่ห่างๆ มา เครื่องนุ่งห่มของ

เทวดาทิ้งเบ็องบนเบ็องล่างที่มาในบางครั้ง มีสีขาวล้วนบ้าง สีแดงล้วนบ้าง เป็นแบบเดียวกันหมดไม่ก้าวก่ายกัน ทุกคนและทุกครั้งที่มาไม่มีเครื่องประดับตกแต่งใดๆ ทั้งสิ้น เวลาเข้ามาหาพระผู้ทรงศีลทรงธรรมเป็นที่เคารพมาก เทวดาถือกัน หัวหน้าประกาศห้ามไม่ให้ใส่เครื่องประดับตกแต่งเข้าไปหาพระ ให้นุ่งห่มแบบเรียบๆ เหมือนพุทธมามกะชาวพุทธ มีกิริยามารยาทสวยงามมาก ติตตาดูใจ เห็นแล้วไม่จิตไม่จาง มนุษย์เราน่ายึดเอาแบบอย่างของเขามาใช้ เมื่อเวลาเข้าไปหาพระหาสงฆ์ในวัดหรือที่ใดก็ตาม จะนำดู ไม่อุจาดบาดตาบาดใจเกิดไป เห็นแล้วทุเรศปลงไม่ตก กลัวตกรรรมมากกว่า

แต่ใครล่ะจะสามารถนำเรื่องของเทวบุตรเทวดามาเล่า มาสั่งสอนมนุษย์ให้เชื่อถือและยอมรับปฏิบัติตามได้บ้าง ใครจะกล้ายอมรับทำหน้าที่นี้เล่า เพียงได้ยินใครเล่าเรื่องเทวดาเปรตผีให้ฟังบ้าง ไม่ทราบว่าจะเล่าเล่นเล่าจริงก็จะถูกหัวเราะเยาะเย้ยแล้ว ขึ้นเอกภุระเทียบของเมืองเทพเมืองผีมาใช้ในเมืองมนุษย์ เขาก็จะหาว่าบ้าไม่มีสติ โรงพยาบาลปากคลองสานก็จะไม่ยอมรับเป็นคนไข้ แล้วจะไม่ตายทิ้งเปล่าๆ ทั้งที่บ้ายังติดตัวไปด้วยละ หรือ ท่านพูดแล้วหัวเราะกันไปพักหนึ่ง ผู้เขียนก็ปากอยู่ไม่เป็นสุข จึงเรียนเล่นบ้างจริงบ้างเป็นการหยิ่งเสียดูว่าท่านจะว่าอย่างไร ก็ท่านอาจารย์เองจะเป็นไรไป โลกเขาไปเห็นอะไรในเมืองนอกเมืองนา เขายังนำมาเล่ากันฟังได้ และนำเอากิจการจากเมืองนอกมาปรับปรุงแก้ไขในบ้านเมืองของตน โดยออกกฎเกณฑ์ให้คนในประเทศปฏิบัติตามได้

เช่น เมืองไทยเราการแต่งเนื้อแต่งตัวเวลานี้ ก็กำลังจะกลายเป็นเมืองนอกไปหมดแล้วทั้งหญิงชาย ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่ เพราะคนไทยเราสั่งสอนง่าย ไม่เป็นคนหัวแข็งหัวดื้อรั้นเหมือนคนเมืองอื่นๆ ยิ่งการแต่งเนื้อแต่งตัวด้วยแล้วคนไทยยิ่งชอบและถอดแบบของใครๆ มาปฏิบัติได้อย่างถูกต้องแม่นยำ หรือยิ่งกว่าครูเสียอีก ทั้งจำอะไรๆ ที่แปลกหูแปลกตาได้อย่างอัศจรรย์ ยิ่งการแต่งกายแบบเมืองเทพซึ่งใครๆ ไม่เคยไปเห็น แม้พวกนักท่องเที่ยวยวากาศ ก็ไม่มีหวังจะได้เจอได้ชมการแต่งกายของพวกเทพพอจะนำมาอวดโลกได้เลยด้วยแล้ว ถ้ามนุษย์ได้รับการแนะนำแนวทางบ้างแล้ว เข้าใจว่าจะมีผู้สนใจไม่น้อย เพราะเป็นแบบของคนชั้นสูง

พอจบประโยคต่างคนต่างหัวเราะกันพักใหญ่ แล้วท่านว่าให้ผู้เขียนว่า คำพูดของท่านมักพิสดารเกินไป ถ้าขึ้นทำตามท่านผมต้องไม่ได้อยู่ในเมืองไทยแน่ จะต้องถูกเนรเทศไปอยู่กับพวกเปรตพวกผีโดยไม่ต้องสงสัย เพราะเขาจะหาว่าผมเป็นเพื่อนกับพวกนั้น แล้วจะขับไล่ให้ไปอยู่กับพวกเปรตพวกผีนั้นแน่นอน ส่วนจะให้ไปอยู่กับพวกเทพพวกพรหมคงไม่มีหวังแน่ๆ เพราะภูมินี้เป็นภูมิดีมีศักดิ์สูง แต่ภูมิเปรตผีนั้นชัที่เขาจะไล่ผมไปอยู่ด้วย เพราะเป็นภูมิที่ต่ำต้อยด้อยศักดิ์ศรีไม่มีใครปรารถนา เพื่อเป็นการประณาม ถ้าเรื่องเป็นอย่างนี้ท่านจะว่าอย่างไร

ตอนนี้ทั้งท่านทั้งผู้เขียนต่างหัวเราะกันพักหนึ่ง แล้วท่านพูดต่อไปว่า ท่านกรุณาอย่าหาญคิดจะให้ผมเอาระเบียบของเทพของพรหมมาใช้ในเมืองมนุษย์เลย แม้แต่พวกดังกล่าวนี้ก็ยิ่งเคารพศาสนา เคารพพระพุทธรูปอย่างเทิดทูน ธรรมดังกล่าวก็อยู่ในมนุษย์เรานี่เอง ถ้าใครจะสนใจปฏิบัติตาม ก็ไม่เห็นอะไรบกพร่องในบรรดาธรรมสอนโลกที่มีอยู่ในแดนมนุษย์เรา ถ้าเราไม่โง่งจนเกินไป เท่าที่ผมเล่าให้ฟังก็ถือเป็นกันเอง มิได้คิดจะไปพูดไปเล่าที่ไหน แต่พอเล่าให้ฟังตามเหตุการณ์ที่ปรากฏบ้าง ท่านกลับขอให้ผมนำเอาขนบธรรมเนียมของเทวดามาสั่งสอนมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องขวยที่สุดสำหรับผู้จะเริ่มคิดนำธรรมเนียมลึกลับมาสอนโลก ผมทำไม่ลง แม้แต่คิดก็ไม่เคยคิด ผู้เขียนเรียนท่านว่า กระจกผมก็เรียนไปตามภาษาอย่างนั้นเอง ถ้าท่านอาจารย์ไม่สะดวกก็ไม่ควรฝืน เราคุยกันสนุกตามแบบพระโดยลำพังที่ถือเป็นกันเอง

บรรดาเทวดาหลายพวกที่มาเยี่ยมท่านในวาระต่างๆ กันนั้น มีความคิดเห็นรักชอบธรรมต่างๆ กัน บางพวกชอบรับศีลก่อนฟังธรรม บางพวกชอบฟังธรรมเลยทีเดียว บางพวกชอบธรรมสังโยชน์เบื้องบน บางพวกชอบฟังสังโยชน์เบื้องต่ำ แต่ที่ชอบฟังสังโยชน์เบื้องต่ำมากกว่า บางพวกชอบฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บางพวกชอบฟังกรณีเมตตสูตร บางพวกชอบฟังสังคหธรรมเกี่ยวกับการสงเคราะห์กัน ชอบแปลกๆ ต่างๆ กันตามจำนวนของพวกเทพที่มานั้นๆ ต่างมีความรักชอบธรรมไปตามนิสัยเหมือนมนุษย์เรา บางพวกชอบฟังเมตตาพรหมวิหาร บางพวกชอบฟังสูตรที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลยก็มี เราสนใจต้องบอกกับเขาว่าไม่เคยรู้ไม่เคยเรียนมา เขาก็ขอฟังสูตรอื่นๆ ที่เขาชอบต่อไป

ท่านว่าเทวดาเคารพรักท่านมาก ไม่อยากให้ท่านหนีไปที่ไหนเลย อยากให้ท่านพักอยู่กับเขานานๆ ขณะที่ท่านพักอยู่ที่นั่น เทวดาที่มีความสงบเย็นใจมาก กลางคืนก็ได้ยินเสียงท่านสวดมนต์และเจริญธรรมบทเมตตา เขามีความซาบซึ้งในธรรมที่ท่านสวดมาก ไม่อยากให้จบลงง่ายๆ ท่านว่าการสวดมนต์ก็เพียงนึกอยู่ในใจ มิได้สวดเสียงดังพอจะได้ยินถึงใครๆ แต่เวลาเทวดามาเยี่ยม เขาขอให้สวดมนต์สูตรนั้นๆ ให้มากกว่าสูตรอื่นๆ เขาเป็นสุขใจและชอบฟังมากกว่าสูตรอื่นๆ ขณะที่ท่านสวดมนต์เขาสนใจฟังอย่างเพลิดเพลินดังนี้ ท่านถามเขาว่าทราบได้อย่างไรว่าอาตมาสวดมนต์สูตรนั้นๆ เขาตอบท่านทันทีว่าเสียงสวดมนต์ของพระคุณท่านสะท้อนไปทั่วพิภพ จะไม่ให้ได้ยินอย่างไรได้ ธรรมเป็นของละเอียดอ่อนอยู่แล้ว เมื่อยกขึ้นประกาศด้วยการสวดหรือสังวัธยาย ก็ต้องดังกังวานไปทั่วพิภพ ให้ความรู้ทั่วถึงกันทั้งโลกธาตุบรรดาผู้ควรจะทราบได้

พระอรหันต์มาแสดงธรรมให้ท่านฟัง

ท่านพักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง ตอนกลางคืนยามดึกสงัด ท่านกำลังเข้าที่ทำสมาธิภาวนา อยู่ มีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อ พระภาณุละ รูปร่างขาวสูง สวยงามมาก มองเห็นแล้วน่า เคารพเลื่อมใสทันที ท่านเหาะทางอากาศมาเยี่ยมท่านทางสมาธิภาวนา ตอนกลางวันของ คืนวันนั้น บริหารขึ้นหนึ่งของท่านหาย หายังไงก็ไม่พบ พอตกกลางคืนนั่งภาวนา พระ อรหันต์องค์นี้ก็เหาะมาเยี่ยมท่านพอดี พอเหาะลงมาถึงพื้น นั่งเรียบริ้อยแล้ว ท่านก็ถามขึ้นทันทีว่า ทราบว่าบริหารชื่อนั้นของท่านหายเมื่อตอนกลางวันใช่ไหม ท่านเรียนตอบว่า ใช่ พระอรหันต์องค์นั้นก็ชี้มือบอกว่า "นั่น อยู่ที่นั่น มิได้หาย ท่านลืมที่ไว้ต่างหาก" พอเช้าวัน หลังไปดูที่ท่านชี้บอกก็เห็นจริง ๆ ท่านรู้สึกแปลกใจว่าท่านก็มีได้บนบานศาลกล่าวอะไรเลย แต่ท่านทำไม่ทราบได้ บริหารนั้นก็ได้อันมาจริง ๆ ตามจุดที่ท่านชี้บอก จึงนำอัครรรย้อยู่มาก ท่านว่า

ขณะที่พระอรหันต์ท่านเหาะมาเยี่ยมท่านอาจารย์องค์นั้น ท่านชมเชยและสรรเสริญ ท่านที่ถืออุตุงควัตร และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนำเคารพเลื่อมใส จึงดลบันดาลให้ท่านต้องมา เยี่ยมถึงที่อยู่ จากนั้นท่านก็แสดงธรรมเพื่อความรื่นเริงแก่ท่าน และสอนเน้นหนักลงใน อุตุงควัตรว่า จงพยายามรักษาอุตุงควัตรไว้ให้มั่นคงต่อไป อย่าให้เสื่อมร่วงโรยไปเสีย อุตุงควัตรเสื่อมก็เท่ากับว่าศาสนาเสื่อม แม้คัมภีร์ธรรมทั้งหลายยังมีอยู่ก็ไม่อาจทรงคุณค่าแก่ผู้ ไม่สนใจได้เท่าที่ควร อุตุงควัตรเป็นธรรมขั้นสูงมาก ผู้รักษาอุตุงควัตรได้ต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง ท่านควรทราบว่า พระอริยเจ้าทุกประเภทไปจากอุตุงควัตรนี้ทั้งนั้น เพราะอุตุงควัตรเป็น ธรรมเครื่องทำลายกิเลสได้ทุกประเภท อุตุงควัตรจึงเป็นทางเดินเพื่ออริยธรรม อริยบุคคล

คนไม่มีอุตุงควัตรคือคนวัตรร้าง เช่นเดียวกับบ้านร้างเมืองร้าง อะไรก็ตามถล่มได้ ร้างแล้วไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเลย ท่านจงรักษาอุตุงควัตรอันเป็นเครื่องทำลายกิเลสไว้ให้ดี และมั่นคง อย่าให้เป็นพระวัตรร้าง จะเป็นทางรู้ไหลแตกซิมแห่งมรรคผลนิพพานที่ควรจะได้จะถึง พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายบรรดาที่เลิศแล้ว ล้วนแต่ท่านรักษาอุตุงควัตรกัน ทั้งนั้น ใครประมาทอุตุงควัตรว่าไม่สำคัญ ผู้นั้นคือผู้หมดสาระสำคัญในตัวเอง ท่านจงรักษา ความสำคัญของตนไว้ด้วยอุตุงควัตร ผู้มีอุตุงควัตรเป็นผู้มีอำนาจทั้งภายในภายนอกอย่าง ลึกลับจับใจที่บอกใครไม่ได้ เป็นผู้เด่นในวงแห่งทวยเทพชาวไตรภพทั้งหลาย มนุษย์และ เทวดาทุกชั้นทุกภูมิเคารพรักผู้มีอุตุงควัตรประจำตัวอยู่ และไปที่ไหนไม่เป็นภัยแก่ตัวและ ผู้อื่น มีแต่ความเย็นฉ่ำอยู่ภายในทั้งกลางวันและกลางคืน

อุตุงควัตรเป็นธรรมลึกลับยากที่จะมองเห็นความสำคัญ ทั้งที่อุตุงควัตรเป็นธรรม สำคัญในศาสนามาดั้งเดิม อุตุงควัตรเป็นหลักใหญ่แห่งพระศาสนา ผู้มีอุตุงควัตรประจำตัว คือ

ผู้รู้ความสำคัญของตัวและรักษาถูกจุดแห่งความสำคัญได้ดี เป็นที่น่าชมเชยอย่างถึงใจ ผู้มี
 รุดงควัตรดีเป็นผู้มีจิตใจเมตตาอ่อนโยนในสัตว์ทั้งหลาย ถ้ายังมีผู้ปฏิบัติรักษา รุดงควัตรอยู่
 ตราบไต่ ศาสนาก็ยังทรงดอกทรงผลอยู่ตราบนั่น เพราะรุดงคค์เป็นทางที่ไหลมาแห่งมรรค
 และผลทุกชั้น ไม่มีสถานที่กาลเวลาหรือสิ่งใด ๆ มาเป็นอุปสรรคกีดขวางทางเดินเพื่อมรรค
 ผลนิพพานได้ ถ้า รุดงควัตรยังเป็นไปอยู่กับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ท่านจงจดจำให้ถึงจิต คิด
 ไตร่ตรองให้ถึงธรรมคือ รุดงควัตรดังกล่าวมา อยู่ที่ใดไปที่ใดจะชุ่มเย็นอยู่กับตัวท่านเอง
 รุดงควัตรนี้แลคือบ่อเกิดแห่งธรรมทั้งหลายดังนี้

พอแสดงธรรมจบลง ท่านก็ลาจากไปโดยทางอากาศหายเงียบไปเลย เมื่อพระ
 อรหันต์ท่านจากไปแล้ว ท่านนำธรรมที่ท่านแสดงสั่งสอนมาคิดอ่านไตร่ตรอง เกิดความ
 อัสจรรย์ใจตัวเองที่ไม่คาดฝันว่าจะมีพระอรหันต์ผู้วิเศษ แม้นิพพานแล้วยังอุทิศสำมา
 เมตตาอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับ รุดงควัตรและธรรมอื่น ๆ มากมาย เกิดความมั่นใจในธรรม
 ทั้งหลายว่า ไม่เสียทีที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งชาติ ได้จอมปราษฎ์มาเมตตาสั่งสอน ซึ่งเป็นพระ
 ชีณาสพทั้งองค์เหาะมาทางอากาศ เราคงมีวาสนาบารมีอยู่บ้างที่ได้เห็นสิ่งที่ไม่น่าจะเห็น
 และได้ฟังสิ่งที่ไม่คาดฝันว่าจะได้ยินได้ฟังนับแต่เกิดมา การดำเนินของเราไม่เป็นโมฆะ
 ในวงพระศาสนา มิฉะนั้นพระอรหันต์องค์วิเศษคงไม่เหาะมาโปรดเมตตาให้เสียเวลา

คืนวันนั้นพอออกจากที่ท่าสมาธิมาเดินจงกรม ราวกับตัวจะเหาะลอยขึ้นบนอากาศ
 ตามพระอรหันต์ท่านไปจนได้ ทำความเพียรไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าใด ๆ เลย มรรค
 ผลนิพพานเหมือนกับอยู่ชั่วเอี่ยมมือถึง ทั้งที่จิตก็ยังมีกิเลสอยู่ในใจนั้นแล จิตใจสงบเย็น
 กายก็เบา มองไปในทิศทางใดรู้สึกปลอดโปร่งโล่งไปหมด ไม่ปรากฏสิ่งและอารมณ์ใด ๆ มา
 เกี่ยวข้องพัวพันจิตใจให้ลำบากรำคาญเหมือนที่เคยเป็นมารต่อกันมาเลย เดินจงกรมจนถึง
 สว่างโดยไม่รู้สึกลเมื่อยขบใด ๆ ทั้งสิ้น

ที่เคยได้ยินธรรมท่านแสดงไว้ว่า ธมฺมปิติ สุขํ เสติ ผู้มีความปิติในธรรมย่อมอยู่
 หลับนอนเป็นสุขดังนี้ ก็เพิ่งมาปรากฏชัดกับใจในคืนวันนั้นดังนี้ ฟังแล้วขนลุกชูเพราะ
 ความปิตินี้ดีในประสบการณ์ของท่านที่มีวาสนาบารมี บำเพ็ญธรรมจนเห็นมรรคเห็น
 ผลอัมภทันตา ทั้งภายนอกมีพระอรหันต์องค์วิเศษเหาะมาโปรดเมตตา ทั้งภายในก็ได้ดื่ม
 ธรรมรสปรากฏซาบซ่านไปทั้งกายทั้งใจ อันเป็นความเย็นที่ทำได้ยาก ฟากฟ้าแดนดินถิ่น
 ไกลถิ่นไกลหรือถิ่นไหน ๆ ก็ไม่มีให้เจอ ถ้าไม่เจอจากความเพียรพยายามปฏิบัติอบรมใน
 ธรรมนี้เท่านั้น ท่านที่เพียรทางนี้ย่อมมีวันเจอ เพราะสิ่งที่จะให้เจออยู่กับธรรม และธรรมก็
 อยู่กับใจ ไม่แยกหรืออยู่ห่างไกลกันอะไรเลย

ท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกจะมีประวัติแปลกอยู่บ้างองค์หนึ่ง ในบรรดาศิษย์ท่าน
 อาจารย์มั่นในการเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งโดยมากก็เป็นความอดอยากกันดารและสัตว์

เสียที่เป็นเรื่องเสี่ยงต่อชีวิตที่โลกรักสงวนกันอย่างยิ่ง ผลที่ได้รับก็ประทับใจทั้งภายนอก ภายใน คือภายนอกก็ให้เห็นสิ่งลึกลับที่เกินกว่าสายตาและหูของมนุษย์ทั้งหลายจะรู้เห็น และได้ยินได้ แต่ท่านก็ได้เห็นอยู่เสมอเป็นคู่เคียงกับปฏิบัติตลอดมา และภายในคือธรรมรสก็ปรากฏอยู่กับใจโดยสม่ำเสมอ ต่อไปนี้ท่านผู้อ่านก็จะได้นึกวาดภาพไปตามความเป็นไปแห่งเรื่องของท่านต่อไปอีก ซึ่งจะขออาราธนาเรื่องท่านมาลงไปเรื่อย ๆ จนครบแก่การยุติ

คือท่านพักทำความเพียรอยู่ในถ้ำแห่งภูเขาลูกหนึ่ง ทราบว่าห่างจากหมู่บ้านมากผิดที่เคยอยู่มาก่อน บิณฑบาตทั้งไปและกลับก็กินเวลาราวสองชั่วโมงกว่า จนเหงื่อแตกโชกแทบไม่มีเหลือติดตัวกว่าจะกลับถึงที่พักแต่ละครั้ง แต่ท่านก็พอใจที่จะอยู่บำเพ็ญด้วยความสมัครใจ ไม่คิดถึงความลำบากกันดารใดๆ ทั้งสิ้น การภาวนาก็เป็นไปด้วยความดูดีไม่จิตจาง คืนวันหนึ่งพอจิตสงบตัวลงไม่นานนัก ก็ปรากฏเห็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ชื่อท่านว่า พระกัสสปเถระ เหาะลอยมาทางอากาศ มุ่งหน้ามาหาท่านและค่อย ๆ เหาะลงมาพร้อมกับเบรคห้ามล้อเหมือนรถยนต์เรา แล้วก็ค่อย ๆ หย่อนองค์ท่านลงมาจนถึงพื้น เสร็จแล้วนั่งพับเพียบเรียบร้อยที่ตรงหน้าท่านด้วยสีหน้ายิ้มแย้มที่เต็มไปด้วยรัศมีแพรวพราวรอบองค์ มีลักษณะท่าทางอ่อนโยนด้วยเมตตา รวกับหมอผู้มีอัธยาศัยใจเอื้ออารีต่อคนไข้ เข้ามาถามดูอาการด้วยความเป็นห่วง หวังจะช่วยอนุเคราะห์ด้วยหยูกยาและวิธีการต่างๆ อย่างเต็มสติกำลังความสามารถที่มีอยู่ขณะนั้น

พระอรหันต์องค์นั้นก็เช่นกัน พอนั่งพับเพียบเรียบร้อยด้วยทั้งอัธยาศัยที่เต็มไปด้วยเมตตาหวังธรรมานุเคราะห์แก่ท่าน แล้วก็ถามด้วยความเอื้อเฟื้อว่า เป็นอย่างไร ชั้นปัญหาจกกับใจที่เป็นเจ้าของแห่งวิญญูะของท่าน พอเป็นไปอยู่ละหรือ จิตพอจะเห็นโทษและเบื้อหน่ายต่อการเกิดตายบ้างหรือยัง ผมเป็นห่วงท่าน กลัวว่าจิตที่เคยนอนไม่ตื่นมาเป็นอนันตกาลจนนับประมาณมิได้ จะไม่สนใจอยากตื่นพอมองเห็นทางเดินเพื่อพระนิพพาน อันเป็นแดนลึกลับสำหรับสัตว์โลกผู้ไม่สนใจจะตื่นจากหลับ คือความเพลินหลงในสิ่งหลอกลวงทั้งหลายที่มีประจำอยู่ในแดนของสัตว์โลกผู้ชอบลุ่มหลง ยิ่งกว่าความชอบรูัจริงเห็นจริงทั้งหลายซึ่งมีอยู่ในแดนเดียวกัน จึงได้มุ่งมา เมื่อมาถึงแล้วก็นำอนุโมทนาในกำลังศรัทธาและข้อปฏิบัติที่ท่านบำเพ็ญอยู่เวลานี้ นี่เป็นประโยคแรกที่ท่านทักทายได้ถามด้วยความเป็นห่วงและเมตตา

ส่วนท่านอาจารย์องค์นั้นท่านปรากฏในนิมิตภาวนาว่า ท่านลุกขึ้นกราบไหว้ท่านด้วยความตื่นตันใจ ทั้งที่ใจยังอยู่ในสมาธิขณะที่ท่านเหาะลงมาถึงที่แรก ท่านเรียนตอบพระอรหันต์โดยทางสมาธิภาวนาว่า ชั้นช้อของเกล้ากระผมก็พอทนกันไปแบบโลก ๆ เขาทนกัน ส่วนจิตก็พยายามตะเกียกตะกายปลุกปล้ำกันไป เพื่อความเห็นโทษแห่งการลุ่มลุ่มมั่วสุ่มกับ

สิ่งที่เป็นพาลภายใน ซึ่งคอยหลอกหลอนให้ลุ่มหลงไปตามตลอดเวลา พอได้รับความ
รุ่มเย็นเห็นโทษแห่งวิญญูะบ้างเท่าที่สติปัญญาสามารถ

เมื่อจบลงท่านก็เริ่มแสดงธรรมให้ฟัง โดยเน้นหนักไปทางธุดงค์วัตรเช่นเดียวกับ
องค์ก่อน แสดงพระวินัยเป็นวาระสุดท้าย ใจความแห่งธรรมที่แสดง ท่านยกเอาธุดงค์
วัตรที่อาจารย์องค์นั้นกำลังปฏิบัติอยู่ขึ้นแสดง ว่าที่ท่านปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้เป็นสามิจกรรม
อันชอบแล้ว พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายที่เป็นอัครริชบุคคล ท่านชอบอยู่ในป่า
เปลี่ยว อยู่ในถ้ำ เจ้ามืด รุกขมูรุ่มไม้ อยู่ในป่าชฎ อยู่ในป่าช้า อันเป็นสถานที่เตือนบอก
เรื่องความตายทุกวันเวลา เกี่ยวกับการที่ประชาชนมาทึงผี ทั้งผีหญิงผีชาย ผีชายหนุ่ม ผี
หญิงสาว ผีเด็กผีคนเฒ่าคนแก่ อยู่ทุกวันเวลา ท่านอยู่ด้วยความมีสติปัญญาไตร่ตรองกับ
เหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา เพื่อสติปัญญาจะได้มีทางตื่นตัวและหาทางออก ท่าน
อยู่อย่างที่ท่านกำลังอยู่บำเพ็ญเวลานี้แล

การอยู่ของท่านจึงเป็นความถูกต้อง ไม่เคลื่อนกล่นวุ่นวายด้วยเรื่องส่งเสริมวิญญูทุก
ให้พอกพูนหัวใจจนหาที่ปลงวางมิได้ แต่สัตว์โลกไม่ค่อยคิดหาที่ปลงวางกัน นอกจากต่าง
คนต่างคิดสิ่งสม และส่งเสริมให้เชื่อและทุกข์เพิ่มขึ้นจนเป็นมหันตทุกข์เท่านั้น ฉะนั้นการ
เกิดตายของสัตว์โลกจึงเคลื่อนไปทั่วดินแดน ไม่มีอะไรที่ไหนจะมากกว่าป่าช้าของสัตว์ที่ตั้ง
หน้าเกิดตายกัน แม้ที่เรากำลังนั่งอยู่เวลานี้ก็คือป่าช้าของสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งสิ้น ไม่มีที่ว่าง
ว่าไม่มีป่าช้าของสัตว์แทรกอยู่ แม้ในตัวเราตัวท่านก็คือป่าช้าของสัตว์เราดี ๆ นี้แล ก็เมื่อทุก
หนทุกแห่งมีแต่ที่เกิดตายของสัตว์เช่นนี้ เราจะหาความสบายที่ไหนกัน

ท่านได้พิจารณาบ้างหรือยังว่า แม้ในตัวท่านเองก็เป็นป่าช้าที่เกิดตายของสัตว์ชนิด
ต่างๆ เช่นเดียวกับภายนอก ถ้ายังไม่พิจารณาก็แสดงว่าปัญญายังไม่รอบคอบพอที่วิญญูจะ
เกรงกลัวและหาทางออก ไม่มารบกวนชวนให้เกิดตายซ้ำๆ ซากๆ ที่น่ารำคาญของ
นักปราชญ์ทั้งหลาย คำว่าปัญญาก็ได้แก่ความแยกคายของใจเอง ต้องสอดแทรกไปหมดไม่
มีเว้นแม้ขนาดเท่าเม็ดหินเม็ดทราย ซึ่งล้วนเป็นสมมุติสิ่งทำให้เกิดข้องได้ด้วยกัน ปราชญ์
ท่านจึงพิจารณาและรื้อถอนออกจนหมดสิ้นไม่มีเหลืออยู่เลย

ท่านก็เป็นผู้หนึ่งในวงของพระธุดงค์ที่มีใจมุ่งมั่นต่อแดนพันทุกข์ และปฏิบัติตาม
เยี่ยงอย่างปฏิบัติของอริชบุคคลอันสูงสุด จึงควรใช้สติปัญญาแบบท่านบ้าง จะเป็นความ
ถูกต้องเหมาะสมตามนโยบายของธุดงค์วัตรที่ทรงบัญญัติไว้ เพื่อส่งเสริมสติปัญญาของผู้
ดำเนินตามให้เกิดความฉลาดรอบรู้ในทุกแง่ทุกมุมที่เกี่ยวกับตน และถอดถอนออกได้เป็น
ขั้นเป็นอัน ไม่นั่งเฝ้านอนเฝ้าธุดงค์วัตรต่างๆ อยู่โดยไม่ทราบความมุ่งหมายว่า ธุดงค์ข้อ
นั้นๆ เพื่อแก้กิเลสบาปธรรมต่างกันอย่างไรบ้าง และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ดำเนินตามโดย
ถูกต้องในทางใดบ้าง ซึ่งความจริงธุดงค์แต่ละข้อมีความมุ่งหมายในการแก้หรือถอดถอน

กิเลสอยู่ในตัวอย่างพร้อมมูลแล้ว ไม่ว่ากิเลสประเภทใดที่มีอยู่ในใจสัตว์โลก รุดงค์นั้น ๆ สามารถรื้อถอนได้โดยสิ้นเชิง ถ้าผู้ปฏิบัติสามารถรู้ทั่วถึงความมุ่งหมายของรุดงค์ได้โดยถูกต้อง เพราะรุดงค์เหล่านี้เป็นเครื่องกลั่นกรองสามัญมนุษย์ให้กลายเป็นอัจฉริยมนุษย์มา มากต่อมากแล้ว

เท่าที่ท่านปฏิบัติอยู่เวลานี้ก็น่าชมเชยอยู่แล้ว แต่ที่อธิบายเพิ่มเติมบ้างก็เพื่อเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป สมกับรุดงค์เป็นเครื่องกลั่นกรองคนให้ฉลาดแหลมคมขึ้นไปโดยลำดับ ไม่ติดอยู่เพียงแค่ว่าถือรุดงค์เท่านั้น ซึ่งเป็นความโง่เขลาอนใจ ไม่คิดอ่านทางปัญญาหาความฉลาดใส่ตน รุดงค์แต่ละข้อมีความหมายลึกซึ้งมากมายที่จะรู้ทั่วถึง จึงควรใช้สติปัญญาไตร่ตรองให้ละเอียดถี่ถ้วนเป็นข้อ ๆ ไป ท่านจะได้รับประโยชน์จากรุดงค์ไม่มีประมาณ แม้ความสิ้นสุดถึงวิมุตติพระนิพพาน ก็ไม่ นอกเหนือไปจากรุดงค์ดังกล่าวเป็นเครื่องส่งเสริมเลย

ท่านอัจฉริยชนทั้งหลายมีความรักชอบธรรมเหล่านี้มาก และท่านฝากชีวิตจิตใจไว้กับธรรมเหล่านี้กันทั้งนั้น ทั้งชมเชยยกย่องท่านผู้สนใจปฏิบัติรุดงค์ว่า เป็นผู้จะยังประโยชน์ตนให้สำเร็จไปด้วยดีไม่มีอุปสรรค และดำรงอริยประเพณีไว้ได้ เพราะนี่เป็นอริยประเพณีที่ท่านดำเนินมาทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัส ตรัสไว้ในสมัยใดและที่ใด จำต้องมีรุดงค์วัตรอันเป็นคู่เคียงพระศาสนาเสมอมา

อย่าเข้าใจว่ารุดงค์วัตรเหล่านี้ จะมีเฉพาะศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งเท่านั้นเลย แต่มีประจำกับทุก ๆ ศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ ตลอดมาจนถึงพุทธศาสนาปัจจุบัน จะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัสในพระนามของความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส พระพุทธเจ้านั้น ๆ จำต้องประกาศสอนรุดงค์วัตรแก่ภิกษุบริษัทของพระองค์เช่นเดียวกันทุก ๆ ศาสนา เพราะรุดงค์วัตรเป็นปฏิบัติที่เหมาะสมกับนักบวชอย่างยิ่ง ผู้หวังความหลุดพ้นอย่างเต็มใจอยู่แล้ว จะได้ปฏิบัติตามรุดงค์วัตรด้วยความมุ่งมั่นกลั่นกรองกิเลสออกจากใจ ได้ทันกับเหตุการณ์ไม่เน้นช้าล่าช้า

ท่านอาจารย์องค์นั้นเรียนถามข้อข้องใจ ในระหว่างพระอรหันต์ท่านหยุดชั่วขณะว่ามีผู้สงสัยว่านับแต่พระพุทธองค์ปรินิพพานจนถึงสมัยนี้ ถ้านับเวลาก็ได้สองพันกว่าปีแล้ว ถ้าเป็นผลไม้และสิ่งต่าง ๆ ก็จำต้องร่วงโรยไปตามกฎอนิจจัง ไม่มีอะไรเหลืออยู่แม้ซากแห่งลำต้นของมัน ถ้าเป็นบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ก็เป็นผุยผงของดินไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือพอเป็นเครื่องหมายแห่งบริษัทและตึกกรมบ้างเลย แม้แต่ภูเขาแห่งที่บึงยังมีการเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มีอะไรเหนืออำนาจกฎอนิจจัง ส่วนธรรมมาภิสมัยที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายตรัสรู้และบรรลุในสมัยนั้น พอตกมาสมัยนี้ น่าจะไม่มีเค้าโครงแห่งมรรคผล

นิพพานเหลืออยู่พอกุลบุตรทั้งหลายได้เต็มบ้าง ด้วยปฏิบัติของตน น่าจะค่อย ๆ เลื่อมสุญไปเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายจะนั้น

กระผมเองไม่มีปัญญาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ทำนองนี้ให้สงบลงได้ แต่วันนี้เป็นโอกาสวาสนาสุดที่จะอัศจรรย์ของกระผมเองที่คาดไม่ถึง ซึ่งพระผู้ประเสริฐเลิศโลกหะลอลงมาโปรดด้วยความเมตตาสงสาร จึงขอประทานกราบเรียนถามข้อข้องใจที่เป็นมาว่า เรื่องมรรคผลนิพพานในวงพระศาสนาอันเป็นทางปฏิบัติกับสิ่งสมมุติทั้งหลาย ยังจะกลับเป็นธรรมานุวัตินไปตามโลกแห่งอนิจจังอยู่หรือประการใด คือเมื่อโลกแปรปรวน ธรรมก็แปรปรวน โลกเลื่อมธรรมก็เลื่อม โลกสูญธรรมก็สูญ สิ่งต่างๆ หมดความหมายลง ธรรมก็อาจหมดความหมายไปตาม และอาจกระเทือนถึงมรรคผลนิพพานว่า จะต้องสิ้นสุดกุดตันไปตามกาลสถานที่แห่งการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าด้วยหรือประการใด

เท่าที่ทราบมาการปรินิพพานของพระองค์นั้น เป็นเรื่องของพระองค์โดยเฉพาะ มิได้เกี่ยวกับหลักธรรมวินัยที่ทรงประกาศสอนไว้เพื่อมรรคผลนิพพานแต่อย่างใด แต่แล้วผู้ที่สงสัยเกี่ยวกับกาลเวลาแห่งการปรินิพพานของพระองค์ ที่ทำให้มรรคผลนิพพานกระเทือนไปก็ยังมีอยู่ ดังคำว่าพระองค์ปรินิพพานได้สองพันกว่าปีแล้ว ศาสนาของพระองค์ย่อมจะค่อย ๆ ร่วงโรยและหมดมรรคหมดผลไปด้วย แม้ปฏิบัติกันไปก็ลำบากเปล่าโดยไม่ มีผลตอบแทนแต่อย่างใดเลยดังนี้ ฟังแล้วรู้สึกขัดกันกับพุทธพจน์อยู่มาก ทั้งเป็นการสร้างความสะเทือนใจแก่วงพระศาสนาและประชาชนพุทธบริษัท ให้เกิดความสงสัยลังเลได้พอดู ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้ไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใดเลย นอกจากเขย่าศาสนาและจิตใจประชาชนให้ขุ่นมัวเท่านั้น

พระอรหันต์ตอบท่านว่า ถ้าธรรมเป็นเหมือนผลไม้ เป็นเหมือนบริษัทห้างร้าน เป็นเหมือนสิ่งต่างๆ ในแดนสมมุติที่ตกอยู่ในกฎแห่งอนิจจัง ธรรมก็หายชากไปนานแสนนานแล้ว ไม่มีใครได้เต็มรสแม้เพียงผ่านชีวหาประสาทคือใจชั่วขณะเลย พระพุทธเจ้าทั้งหลาย และสาวกของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ที่มีจำนวนมหาศาล ไม่สามารถจะนับจะประมาณ ก็ไม่มีโอกาสปรากฏขึ้นในโลกแห่งอนิจจังนี้ได้ แม้ที่จะมาตรัสรู้และบรรลู่ขันธ์ซึ่งไม่มีประมาณ ก็เป็นอันดับดินสิ้นอริยชาติอริยวาสน่อริยวงศ์ไปตาม ๆ กัน เท่าที่พระพุทธเจ้า และสาวกทั้งหลาย ทั้งอดีตอนาคต ยังปรากฏสืบเนื่องกันมาเป็นลำดับไม่ขาดมูลสูญราก ยังปรากฏความดีและคนดีพิเศษเป็นร่างเหลืออยู่ให้สัตว์โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจสืบมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะธรรมมิได้เป็นเหมือนตึกกรมบ้านช่องที่ค่อยแต่จะล้มทับคนตายด้วยกฎอนิจจังบังคับนั่นเอง

คำว่าธรรมเป็น อกาลิโก ถ้าไม่หมายเอาธรรมพากแดนสมมุติบริสุทธิ์สุดส่วนแล้ว จะหมายอะไรเป็นธรรมสาระเล่า ธรรมสาระที่เป็นอกาลิโกนั้นแลคือธรรมแท้ ไม่อยู่ใน

ขอบเขตแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมเป็นต้น ที่มีอนิจจังเป็นทางเดินเช่นเดียวกับสิ่งทั่ว ๆ ไป เช่น ธรรมเจริญบ้าง ธรรมเสื่อมบ้าง เป็นต้น อันเป็นกฎเดียวกันกับโลกทั่ว ๆ ไป ซึ่งไม่จัดเข้าในธรรมสาระดังธรรมในพระทัยของพระพุทธเจ้า และธรรมในใจของพระชีณาสพทั้งหลายที่เป็นอกาลิกรธรรมล้วน ๆ ไม่มีกฎใด ๆ เข้าไปอาจเอื้อมทำลายได้ ธรรมประเภทนั้นแลคือธรรมสาระแท้ เป็นธรรมไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นต่าง ๆ เหมือนสิ่งทั้งหลาย

อะไรจะหมดความหมายไปมากน้อยเพียงไร จะเสื่อมสูญไปไหนก็ตาม แต่ธรรมสาระนั้นยังเป็นธรรมที่มีความหมายในตัวเอง ทั้งที่ใครจะเคารพนับถือหรือไม่ก็ตาม ธรรมนี้ยังสามารถทรงตัวอยู่ด้วยความสมบูรณ์ และเป็นอกาลิกรธรรมอยู่ตลอดเวลา พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงกราบไหว้และกราบไหว้บูชาก็ดี โลภะลึกลับถึงและกราบไหว้บูชากันก็ดี ก็กราบธรรมสาระนั้นแล การปรินิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่เพียงพระองค์ใด พระองค์หนึ่ง มีพระสมณโคดมของเราเป็นต้น นั้นเป็นเพียงเรือนร่างของพุทธะก้าวเดินไปตามสายทางของไตรลักษณ์ที่มีประจำสัตว์สังขารทั่ว ๆ ไปเท่านั้น มิได้เป็นความกระทบกระเทือนถึงองค์พุทธะที่บริสุทธิ์ อันเป็นธรรมสาระแท้ให้เสื่อมคลายหรือขาดสูญไปแต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ณ สถานที่ใด กาลเวลาใด ก็ไม่กระทบกระเทือนถึงมรรคผลนิพพาน ที่จะพึงบรรลุของท่านผู้ปฏิบัติด้วยสามมีจิตรกรรม คือ ขอบยั้งเช่นเดียวกัน ท่านผู้นั้นจะพึงมีหวังในผลอันเกิดแต่ข้อปฏิบัติของตนอย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น แม้ปรินิพพานไปแล้ว ก็พ้นก็หมื่นปี ก็เป็นเพียงเวลาเวลาที่โลกถือกันเท่านั้น ส่วนธรรมนี้มีได้อยู่กับกาลสถานที่ดังที่เข้าใจกัน แต่ธรรมอยู่กับธรรม มิได้อยู่กับอะไรอันเป็นการอาศัย ซึ่งไม่เข้าในลักษณะของธรรมแท้ ธรรมสาระนั้นแลเป็นสิ่งมหัศจรรย์อยู่ในโลกตลอดมา

ทั้งนี้ใครจะรู้หรือไม่รู้ ค้นพบหรือไม่ค้นพบว่าธรรมคืออะไร มีอยู่ในโลกหรือหาไม่ก็ตาม ธรรมก็คือธรรมอยู่โดยธรรมชาติของตน ฉะนั้นการที่ใคร ๆ จะพูดว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้วตั้งสองพันปีสามพันปี มรรคผลนิพพานได้ร่วงโรยหมดเขตหมดสมัยไปตามโดยสิ้นเชิงแล้ว แม้จะพากันปฏิบัติเคร่งครัดหรือดีเยี่ยมเพียงไร ก็เป็นความลำบากเปล่าโดยไม่มีผลใด ๆ เป็นเครื่องสนองตอบเลยดังนี้ นั้นมิใช่พระประสงค์ของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงประกาศสอนโลกด้วยสัจธรรม นั้นมิใช่ทางเดินคือความมุ่งหมายของพระศาสนาที่พระศาสดาองค์ล้นกิเลสถึงความประเสริฐของโลกประทานไว้ นั้นมิใช่หลักวิชาธรรมในพระพุทธศาสนา พอที่ผู้นับถือพระศาสดาและพระธรรมวินัยจะนำมาคิดและศึกษาให้ถ่วงเวลาล้ำสมัย และสร้างอุปสรรคแก่ตนโดยไม่เกิดผลดีใดๆ เลย นอกจากเป็นความคิดและศึกษาที่ปิดกั้นทางเดินของตนจนหาทางออกไม่ได้เท่านั้น ผู้เชื่อพระศาสนาอันเป็นธรรม

ของศาสตราจารย์ปริสทุธิ์ประทานไว้ จึงไม่ควรนำคำพูดขวากหนามนั้นมาเสียบแทงตัวเอง รวากับคนลื่นท่าหาทางออกมิได้ทั้งที่ทางออกยังมีอยู่ และจะกลายเป็นบุคคลที่น่าสังเวช หมดหวัง ทั้งที่ชีวิตความสืบต่อในร่างยังมีอยู่ ซึ่งควรนำไปทำประโยชน์อะไรได้

พระอรหันต์ท่านสอนซ้ำอย่างถึงใจอีกว่า ท่านทราบหรือเปล่าว่า คนที่จะคอยแซงหน้าพระศาสนา เพื่อเป็นพระศาสดาองค์เอกของโลก ทั้งที่กิเลสและความโง่เขลายังมีใน สันดานอย่างเต็มตัว ยังมีอยู่มากมายในโลกที่ผสมด้วยสิ่งโสมนมอันนี้ แล้วยังมีท่านอีกองค์ หนึ่งหรือที่กระหายรอความเป็นสาวกแห่งศาสดาองค์โสมนมนี้ผู้นั้นอยู่

พระอาจารย์องค์นั้นเรียนตอบท่านว่า สำหรับกระผมเองมิได้มีความหวั่นไหวจาก หลักธรรมไปตามคำพูดเช่นนั้นเลยแม้ขณะจิตหนึ่ง ทุกๆ ขณะจิตและอริยาบถต่างๆ เป็น ความหมายมั่นปั้นมือเพื่อมรรคผลนิพพานจากสาวกชาตธรรม อยู่อย่างเพลินใจ เท่าที่ กราบเรียนถามนี้ เห็นเป็นความจำเป็นที่ตัวเองก็เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งมุ่งประโยชน์แก่โลกอยู่อย่าง เต็มใจ หากแต่เพียงกำลังของตัวก็เกรงว่า จะไม่สามารถพอในการชี้แจงแก่ท่านผู้ข้องใจใน เรื่องดังกล่าวมา เพราะเป็นเรื่องสะท้อนทั้งวงพระศาสนาและประชาชนพุทธบริษัทที่มีส่วน เกี่ยวข้องอยู่ไม่เบาเลย เมื่อเห็นเป็นกาลอันควรกับเวลาที่พระคุณท่านผู้ประเสริฐมาโปรด เมตตา ซึ่งเป็นองค์แน่นอนในธรรมทั้งหลาย ยากจะหาพบได้ในโลกมนุษย์ จึงได้ถือโอกาส กราบเรียนศึกษา เพื่อเป็นประทีปดวงไฟอันสว่างแก่กระผมเองและประชาชนได้มีหูตาสว่าง บ้าง เพราะความเมตตาที่ประพรหมโสจรสรงไว้

พระอรหันต์ท่านให้โอวาทต่อไปว่า การถามเพื่อประชาชนก็ถูก แต่จะให้ถูกแท้ท่าน ควรดูวาระจิตที่คิดเป็นภัยแก่ตัวเอง แม้นิดก็ควรทราบว่าเป็นภัยและมีทางกำจัดให้ลื่นไปได้ เพราะภัยภายในมีพิษสงยิ่งกว่าภัยภายนอกดังกล่าวมานั้นมาก ปราชญ์ทั้งหลายท่านถือกัน เพื่อความแน่ใจจึงขอย้ำธรรมบทต้นให้ท่านทราบอีกครั้งว่า ไม่มีผู้ใดและสิ่งใดในสามภพจะ มีอำนาจมาบังคับธรรมให้ไร้ผลแก่ผู้ปฏิบัติเป็นสามมีจิกรรม ไม่เพียงแต่กาลสถานที่ดังกล่าว มาเท่านั้น แม้อะไรๆ ทั้งสามโลกธาตุจะยกพวกยกพลมาบังคับไม่ให้ธรรมให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติ ชอบอยู่ อะไรๆ ทั้งสามโลกนั้นจะไม่มีหวังตั้งใจหมายเลย ธรรมต้องเป็นธรรมและให้ผล โดยธรรมอยู่ตลอดไป เมื่อการปฏิบัติถูกต้องตั้งงามยังมีอยู่

สิ่งที่มีอำนาจสามารถปิดกั้นมรรคผลนิพพานได้ โดยไม่เลือกกาลสถานที่และบุคคล นั้น มิใช่อะไรๆ อื่นที่ไหน อย่าพากันคิดมตมมมโคลนเหยียบหนามให้เป็นทุกข์ทรมานตน ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่ามากให้ฉิบหายไปแล้ว ด้วยอำนาจความโง่เขลาบิบบังคับจุดลากไป นั้น คือสังขธรรมที่มีอยู่ในตัวเองแต่ละราย สังขธรรมเบื้องต้นอันเป็นฝ่ายผูกมัด คือ ทุกข์กับ สมุทัย ทั้งสองนี้แลที่สัตว์โลกผู้ไม่รู้จักเป็นจักตาย เพราะฤทธิ์มันบีบคั้นชอบสั่งสมกันมาก ไม่มีวันอิมพอ คือตัวปิดกั้นมรรคผลนิพพานโดยแท้ ไม่ให้เกิดขึ้นได้ในหัวใจสัตว์เมื่อยังมี

ความชอบพอและส่งเสริมมันอยู่ ทุกข์เวลาเกิดขึ้นในภายในใจสัตว์ ย่อมทำให้หมดสติปัญญา ความคิดที่เคยเฉลียวฉลาดก็กลายเป็นความปิดตันอันตู่ไปหมดไม่มีทางออก นอกจากนั่งเฝ้านอนเฝ้าทุกข์ แสดงความทุนทुरายไปตามเรื่องคนไม่มีทางออก ไม่สนใจแสวงหาทางออกโดยถูกต้อง

สมุทัยคือความคิดปรุงหรือวาดภาพต่างๆ เกี่ยวกับตัณหาสามตัว คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นผู้นำและนำให้คิดปรุงแบบไม่มีประมาณจนเลยขอบเขต และชนทุกข์มาเผาจนจิตใจให้กลายเป็นไฟชนิดที่ก่อแล้วดับไม่ลง หรือไม่สนใจจะดับ นอกจากเสริมให้แสดงเปลวขึ้น จนกลายเป็นไฟเผาโลกไปได้ไม่มีทางสิ้นสุด สมุทัยได้แก่ตัณหาสามนี้แล คือเครื่องปิดกั้นมรรคผลนิพพานได้อย่างมิดมิดปิดตาย ไม่มีวันมีคืนหรือความสว่างใดสามารถกำจัดได้ และก็มีสังขรณ์นี้เท่านั้น ที่สามารถรื้อถอนสมุทัยความมืดมนให้สูญสิ้นไปได้อย่างไม่มีปัญหา

สังขรณ์ที่เป็นฝ่ายแก่เบื้องปลายคือนิโรธกับมรรค นี่คือเครื่องมือ แม้สมุทัยทุกชนิดไม่มีสิ่งใดสามารถเสมอเหมือนได้ นิโรธย่อมทำหน้าที่ดับทุกข์ไปเป็นลำดับตามอำนาจของมรรคคือศีล สมาธิ ปัญญาที่มีกำลัง เมื่อมรรคมีกำลังพอ ก็เลยยอมหาที่ซ่อนตัวอยู่ไม่ได้ กลายเป็นความดับทุกข์ไปโดยสิ้นเชิง ไม่มีกาลเวลาสถานที่หรือสิ่งใดมาเกี่ยวข้องดังที่เข้าใจกัน มีนิโรธกับมรรคนี้เท่านั้นเป็นผู้ทำหน้าที่รื้อถอนกิเลสแต่ผู้เดียว

ความเชื่อสังขรณ์ของพระพุทธเจ้าที่ผมอธิบายให้ฟังอยู่ขณะนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยธรรมของจริงกับความเชื่อลมที่ไม่มีน้ำมีเนื้อ ปรากฏแต่เสียงดังกล่าวมานั้น มีผลต่างกันอย่างไรบ้าง ควรพิจารณาด้วยปัญญาและถือเอาประโยชน์จากธรรม อย่าให้สัมผัสแล้วผ่านไปเปล่า ท่านยังมีความสงสัยอะไรอยู่อีกก็ควรแสดงออก เพราะโอกาสแห่งธรรมสาส์นที่เปี่ยมมงคลอย่างนี้หายาก ไม่มีในกาลทั่วไป

เมื่อพระอรหันต์ท่านหยุดนิ่งไปชั่วระยะหนึ่ง ไม่เห็นอาจารย์องค์นี้เรียนถามอะไร ท่านจึงอธิบายพระวินัยต่อไปว่า พระวินัยเป็นเครื่องประดับสมณะให้สวยงามทางความประพฤติ มรรยาท ผู้เคร่งครัดในพระวินัยคือผู้มีมรรยาทกายวาจาใจงดงาม ความงามของสมณะคือ ความประพฤติ การแสดงออกทุกอาการไม่มีที่ตองติ สมณะมีพระวินัยเป็นคู่ชีวิตความเป็นอยู่ คือสมณะที่เย็น เย็นทั้งอยู่คนเดียว เย็นทั้งอยู่กับหมู่คณะและสังคมทั่วไป อยู่ในป่าในเขาหรือเผชิญอันตรายต่างๆ ก็ไม่มีอะไรกล้าทำลาย เทวดาอารักษ์ ประชาชนรักชอบ

พระวินัยเป็นทั้งปুষเป็นทั้งรั้วกันมรรคและผลมิให้รั้วไหลแตกซิม ชีวิตของสมณะคือความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เป็นชีวิตอันสดชื่น เราเป็นสมณศากยบุตรที่มีศีลบริสุทธิ์ ไม่จำเป็นต้องเกิดทันพระพุทธเจ้าโดยถ่ายเดียว แม้เกิดกาลใด สถานที่ใด หรือเป็นลูกเต้าเหล่าชาติชั้น